

Devadesátá leta minulého věku, která přinesla tuším Bedřichu Nietzschemu nejhlučnější zevní úspěch, mnohdy dokonce karikující nemálo jeho myšlenky, byla, jak příliš známo, i u nás dobou, kdy značná část našeho národa byla přístupna novým myšlenkám, novým požadavkům etickým i estetickým, sociálním i politickým. Je tedy přirozeno, že také díla Nietzschova počala býti čtena u nás, ač nepříliš hojně myslím a bez hlubších následků. Protikřesťanský a ryze západní, až po jistou mez, ráz jeho filosofie, renesanční, mužný, bezohledný charakter jeho ducha, tedy takměř to jeho základní a nejpodstatnější, znělo příliš cize u nás, kde většina inteligence visela ještě na buditelských ústech Masarykových a byla odkojována soucitnými ideály humanitními. Nicméně přispěl Nietzsche, jak se zdá, poněkud k třídění duchů u nás, které, brzy po příchodu jeho spisů do našich vlastí, nastávalo. Byl to jeho individualism, který jedny odpuzoval a na druhé měl opojný vliv.

Vzpomínám si na jeden den v redaktorské celi pod Novoměstskou věží, nahoře u otce Kilingra: redaktor Škába, ten dobrý, měkký, plavý muž, četl Nietzscheho a kdosi se ho ptal, jaké to jest. Nebezpečné! tak nějak zněla krátká odpověď, a měl jsem myslím dojem, že Škába nepůjčil by toho svazku žádnému z mladých hochů, kteří tehdá tu s ním seděli i „seděli“.

Škába patřil tehdá ovšem k nejsocialističtějším povahám mezi námi. Zdálo se mu patrně, že ty krásné Nietzscheovy jízlivosti a posměchy pro vše, co páchlo sentimentální „láskou k bližnímu“, mohou působiti jako jed, jako lučavka na obětavost a bojovnost nezralých mladých lidí, kteří představovali mu naději pokořeného národa, a že krajní individualism, tak nádherně slušící silnému muži a velikému duchu, může se snadno zvrhnouti v karikaturu u lidiček, kteří stávají se něčím, toliko jsou-li zařazeni

v šiku, ale nejsou zhola nic, zůstávají-li domýšlivě stranou. Krajní individualism je opravdu pro slabší povahy stejně svůdný jako pohodlný a pro „věc“, ať již kteroukoliv, často nebezpečný. Škába měl dosti pravdy. Poznali jsme to později.

Vážnější stopy Nietzscheova vlivu u nás v té době zůstaly, pokud máme na mysli toliko zjevy veřejné a hromadnější, jen v Moderní revui. Hlouček spisovatelů, kteří nadevše milovali výlučné, chopil se tohoto vyzývavého ducha oběma rukama, propagoval jej svými prostředky (až dosud to koná) a činil si dokonce nárok na nejlepší pochopení jeho díla. To bylo již zřejmo z kritické zuřivosti, s kterou se vrhl na překlad 24 kapitol, jež ze Zarathustry pořídil F. V. Krejčí (1896) a u Pelcla vydal. A přece se mi zdá, že i tu uvízl z Nietzscheovy filosofie toliko její individualism a že ani zde nepodařilo se odvrátiti k veselejšímu vědění české duchy, kteří právě na tomto místě libovali si v katolicismu, v okultních vědách a v estétství s perverzními náklonnostmi.

Širší veřejnost poznala z díla Nietzscheova ovšem toliko „nadčlověka“, pouhé slovo, které časem stalo se nadávkou, často dokonce zaslouženou. Skutečných znalců Nietzscheova díla zbylo u nás po té době jistě pramálo a nebude jich u nás ani dnes mnoho. O přívržencích ani nemluvě.

Ostatně, filosof básník Nietzscheovy velikosti nemůže míti ani přívrženců v plném slova smyslu, stoupenců, kteří by přísahali na každou jeho řádku. Slabých duchů neláká k intimnějšímu poměru, neboť staví na hlavu příliš radikálně jejich přejaté a uznané hodnoty; silným duchům je příliš silný a svůj. Jest jim zřídlem, z něhož tu a tam pijí posilující víno, ale nikoli vždy a slepě. To je konečně osud každé filosofie, která je dosti krásná a smělá, aby lákala ještě někoho jiného kromě odborníků a profesorů, aby lákala hlavně ty, kteří *chtějí žít*. Silný duch bere si ze svých filosofů to, co se mu hodí. A Nietzsche ostatně nic jiného nechtěl od svých dobrých čtenářů.

Systém, vyspekulovaná filosofická představa mají smysl pro myslitele, ale pro život má smysl filosofova myšlenka,

která *probouzí vůli*. Nietzscheův nadčlověk byl by nemnoho, kdyby byl pouhou filosofickou spekulací nebo postavou z utopického traktátu. Ale je mnohem více. Nietzsche *hlásá* nadčlověka, chce, aby naše vůle si řekla: Nadčlověk *budiž* smysl země! Jeho nadčlověk není také souhrn takzvaných vědeckých poznatků: „vědecký nadčlověk“ byl by podobný protimluv jako „vědecký socialism“ (který skončil v parlamentární politice!); nadčlověk měl by býti, bude snad jednou *souhrn vůlí*, jako socialism je souhrn vůlí.

Nietzsche prokázal západnímu lidstvu ohromnou službu, poněvadž je chtěl míti *západním*, to jest neošáleným (z Východu), nemířícím proti sobě samému. Tu znamená jeho „ano k životu“ příkaz, který kdyby byl postaven mezi námi ze všeho zlata, co jest ho na zemi, nebude ještě zářiti dosti naléhavě. „Zapřísahám vás, bratři moji, *zůstaňte věrni zemi* a nevěřte těm, kdož vám mluví o nadpozemských nadějích! Travičové to jsou, ať to vědí, či ne.“ Taková slova čteme hned na počátku Zarathustry, taková slova jsou takměř na každé jeho stránce, *ostruhy vůle*.

Není filosofa poetičtějšího v dobrém smyslu ani popichujícího více v negaci i kladu: není také filosofie trvalejší ceny. Vlna evropských nálad povznese nejednoho ještě a nejednoho opět srazí a učiní nečasovým: Nietzsche *zůstane* u nás tak dlouho časovým, dokud Západ nepřemůže v nás definitivně Východ. A to je zdá se dlouhý ještě boj. Nietzsche sám podlehl v něm.

Možno však říci myslím, že v myšlenkovém bohatství Západu jest Nietzsche dnes již pevně zakořeněn a jeho význam zde bude se pomalu zveličovati. Po této stránce jest charakteristické, že i v myšlenkovém podkladě nového umění nalézají se nejedna jeho pravda.

Teď dostali jsme tedy úplný český překlad jeho Zarathustry. (Přeložil dr. Otokar Fischer, vydal Mánes, upravil J. Benda. Cena 8,60 korun.) Svazek, který má půlčtvrtého sta stránek a jež by si měl na velmi snadný dosah ruky opatřiti každý český inteligent a čtenář, který svou osobností chce přispěti k vývoji našeho národa. Nebylo by horšího omylu, než kdybychom tuto knihu a Nietzscheho od-

mítali slovanskou frázi o filosofu germánské tvrdosti, ač z tolika bídných knížek německých čerpáme jinak a tak často svou moudrost. Je-li u Nietzscha ten nebo onen detail germánský, podstatou svou, svým nejkrásnějším a nejdůležitějším, je především západní filosof — a my jsme Západ, z Východu máme jen neřesti, a západní jest naše poslání.

Překlad dr. Fischera, vášnivého našeho germanisty a básníka, posuzovati podrobně ponechám někomu povolnějšímu. Čte se znamenitě, je průzračný, lehkonohý, prostý, bez oněch trapných krkolomností, jichž někteří přesní překladatelé užívají, ba vynalézají, a které, i když jsou teoreticky správné a zdůvodnitelné, znesnadňují četbu a zatemňují smysl. Je také zřejmým dílem básníkovým. Překladatel doplnil knihu komentářem o čtyřiceti stránkách (vydav předtím u Otty obšírnou monografii o díle Nietzschově), který jistě čtenáři usnadní podstatně vniknutí k jádru díla.

Úprava knihy je bohužel trochu příručková. Lehká plátěná vazba málo se hodí na svazek tak silný, který chce býti často čten. U příručky, na jejímž stavu mnoho nezáleží, která se povaluje při práci, jest snad na místě. Ale knize, která má si zachovati důstojný zevnějšek i po častém čtení, sotva prospěje. Ostatně, vydávati knihy toliko vázané je zlovyk, poněvadž nakladatelské vazby jsou pravidelně pro chvílku a dávati si knihu převazovat znamená ublížiti jí, zejména když jest již jednou na všech třech stranách oříznuta (rovněž neplecha!). Také prof. Benda neměl tentokrát valného štěstí při úpravě. Jest ovšem nevтіravá, ale i bez nápadu. Proč s takovou oblibou vyřazuje počátky odstavců z rámce sazby a tím zneklidňuje stránky, je nepochopitelné. Nejméně však zasluhuje chvály titulní list, jehož sazba nápodobí osovou sazbu obsahu a svým naprostým nedostatkem monumentálnosti připomíná vše možné, jen titulní list nikoli.

Tyto malé vnější nedostatky nemohou ovšem ubrati této knize nic z jejího velikého významu. Mánes zasluhuje poděkování za to, že umožnil tento skutečný *literární čin*. Kéž by přitom dobře pochodil!

Je to spravedlivá náhoda, že jubilejní dni českého hnutí pokrokového a takzvané Omladiny setkávají se právě s jubilejním rokem J. S. Machara. Vedle tohoto autora prvních skutečně moderních sociálních a politických básní českých nemáme již básníka jiného, který by byl postavil takový básnický pomník duchu, jenž v letech devadesátých vyvolal nové, bohužel tak krátké poměrně jaro českého národa. Nemáme také druhého básníka, jehož poměr k této době byl by býval a po celých dvacet let zůstal takovým poměrem věrného syna k rodné matce, jejímž mlékem je člověk odkojen pro celý život a do jejíhož klínu skládá oddaně své vlastní plody. Celý Machar, tento košatý strom český, vyrostl z oné pokrokové půdy, a my se k němu blížíme, kdykoli znova bojujeme za její politické, sociální a kulturní myšlenky a hodnoty, jichž úloha rozhodně není dosud u nás dohrána, a my se od něho vzdalujeme, kdykoliv ženeme se za myšlenkami, jichž tato doba ještě neznala nebo jež byly jí cizí. A budiž dodáno ihned, že přes všechno, co národ náš prožil za těch dvacet let, bude to ještě velmi dlouho trvati, než bude si moci říci: Není mi již bojovati oněch bojů, jimž mne učil Machar. —

Skeptický erotik Confiteoru, považující se ještě za žáka Vrchlického, ale pod vlivem Nerudovým, Heinovým, Mussetovým a Lermontovovým probírající se s velikou citovou opravdovostí k poněkud pesimistické kritice moderní společnosti, jest již v prvních svých knihách intimní lyriky a ocelově svítících sonetů aspoň po jedné stránce revolucionář a spolupracovník na blížícím se obrození. Jeho básnická řeč stále jasněji a vědoměji reaguje na zmechaniztělou dikci školy Vrchlického, která ztratila schopnost výraznosti. Vysvoboditi nástroj literárního umění českého z bezcharakternosti, vrátiti básnický jazyk ke zdrojům prosté mluvy, to stalo se snahou básníka, který přibližuje se k realismu, snahou stejně krásnou a oprávněnou, jako

byla snaha druhého křídla nové generace, symbolistů, kteří chtěli básnickou řeč naši zduchovnit a zjemnit pro nejrafinovanější odstíny lyrické. Co to znamenalo, pochopí dnes již plně jen ti, kteří prožili v napětí tyto počátky jazykové obrody z let devadesátých.

Tristium Vindobona, Zde by měly kvést růže a Magdalena jsou pak již rázné činy básnickovy a pravé plody pokrokové doby, jichž nahořklá vůně a přitřpklá chuť byly tak nesmírně nové. Tyto knihy opojovaly svou mužnou a smělou řečí přístupnou mysl a J. S. Machara postavily rázem na první místo mezi našimi básníky sociálními a politickými. A tohoto místa básník již neopustil, a pomalu vedle básníka stává se i bojovníkem, nemilosrdným a houževnatým.

Jde z boje do boje, dává i dostává rány, vítězí i prohrává jako každý řádný voják národa na kterémkoli poli; ale jen literární kulich nebo estét koketující s reakčními mocnostmi může pochybovati o trvalém a hluboko do národního těla vstřebávaném významu jeho bojů a jejich výsledků, ať již bil se básník na poli literárním, anebo politickém, anebo široce kulturním.

Když rozvířil takzvanou aféru Hálkovu, vystoupiv spravedlivým způsobem proti přeceňování lehké a nehotové lyriky Hálkovy na úkor mužné poezie Nerudovy, prokázal nám to dobrodiní, že nám nepřímou vrátil Nerudu, aniž svrhl Hála z místa, které mu náleží. Když statečně vystoupil proti čtvrté třídě České akademie a proti klice, která držela Vrchlického ve svém zajetí, ukázal toliko prstem na zlý a trapný vřed našeho literárního života; neměl-li zde úspěchu úplného, ba zhoršily-li se po smrti Vrchlického poměry v tomto temném oficiálním zákoutí, není to vina Macharova, nýbrž těch mnoha českých spisovatelů, kteří nemají jeho přímosti a statečnosti. Když pak uspořádal pravou polemickou výpravu proti takzvané Katolické moderně a trhal vesele a beze slabosti poslední škrabošky z tváří potouchlých apoštolů s nejčernějšími úmysly, přispěl nemálo a bohda pro všechny časy k tomu, aby stála u nás pevná hráz mezi uměním skutečným a pa-

uměním, které je toliko pláštíkem reakce sladce se tvářící.

Co vedle houževnatosti zvláště charakterizovalo — a charakterizuje dosud — jeho zápasy a polemiky literární a kulturní, byla hlavně jejich přímá a neúskočná mluva a pak jejich široké, nikoli pouze literátské hledisko, hledisko skutečně národní. A *nemůžnost* byla to především, kterou potíral, ať již brojil proti kultu Hálkově nebo Zeyerově, či proti intrikám oficiální spisovatelské kliky a úskokům literátů katolických.

Je tedy velmi přirozeno, že básník se širokým zájmem, se smyslem pro mužnost, přímostí a otevřeným boj, básník, jenž brzy překonal osobní mladistvé bolesti vřelým, kladným a velmi intelektuelním poměrem k národu a k soudobým otázkám sociálním a politickým, nespokojil se toliko politickým a sociálním básněním a boji toliko literatury se týkajícími, nýbrž přešel záhy ve svých satirách, pamfletech a fejetonech, mezi nimiž najdeme klasické kusy tohoto žánru u nás, k bystrému posuzování našich národních problémů, bolestí, nepřátel, k břitké a temperamentní kritice rakouských vlád a české politiky, k urputnému potírání klerikalismu, k přímým výzvám a útokům politickým.

Bývá o to spor, zdali politická píseň je skutečně ošklivá píseň, zdali ona hlubší a širší politická nebo sociální tendence, jež se vyskytá i u básníků vynikajících, jest kazem na jejich díle. Zdá se však, že doby méně zženštilé, unylé, prodajné, estétské, nežli je naše, která ostatně nezná mnoho účtyhodné politiky a zdravého smyslu sociálního, netrápily se příliš touto otázkou. Také prostý zdravý vkus cítí, že by odstranil z poezie velmi mnoho krásných básní, kdyby z ní škrtl vše, co má nebo zdá se míti nějakou tendenci dle úsudku augurského. Pro umění jest rozhodující vždy ovšem, jak jest věc udělána, ale tomu nemůže býti bezpochyby na závalu, projevuje-li dobře udělané umělecké dílo některou stránkou své povahy, že bylo uděláno současně sebevědomým občanem. O čem však nemůže býti sporu, toť jistota, že dobrý umělec a dobrý občan se navzájem nevylučují a že dobrý občan v dobrém umělci může znamenati i hrdého člověka, který myslí o tom, co se děje

kolem něho, tvoří si o tom mínění a dovede případně toto své mínění vysloviti i politickým článkem, aniž se vyhýbá pak jeho důsledkům.

J. S. Machar je takový básník občan. Snad je to u něho následek povahy v podstatě realistické. Miluje jasné ideje a miluje skutečnost. Nezahaluje si ji mámvivými závoji, také před ní neutíká. A když ta skutečnost je taková, že je třeba se rváti, ani ho nenapadne, že se to snad nesluší básníku: jde a rve se, píše bez dlouhých cavyků to, co si myslí. Kvůli tomu však jistě nenapsal méně dobrých básní. Důvody eventuálního klesání nebo stoupání básnické potence bývají pravidelně docela jinde.

Muž s Macharovými vlastnostmi, syn pokrokovosti z let devadesátých, byl přirozeně velmi brzy orientován v naši situaci. Díval se poněkud z ptačí perspektivy, znal z denního takměř styku jedno z hlavních našich neštěstí: vídeňskou politiku. A pak viděl doma vyrůstati nové a jaré síly kritické i mladistvě oddané, jejich zápolení s domácími držiteli politické moci. Tu nebylo ostatně třeba ani mnoho vtipu k tomu, aby pochopil, a bylo by mu míti zvrácený mozek a zvrácené srdce, aby byl nepochopil, že vedle obecných národních svých vad máme na svém těle tré nebezpečných nepřátel: mladočechy, Vídeň, Řím.

Tak to ovšem od let devadesátých cítí každé prosté české srdce, věc této trojice je příliš jasná a prostinká, ale právě proto snad najde se vždy hojnost lidí, kteří ani nejsou s našimi nepřáteli, ale ze zásady zatemňují rádi věci jasné. A rovněž lidí, zejména spisovatelů, kteří se stydí hlásiti se k pravdě jen proto, že vyhlíží již banálně. Kdybychom tedy nepovažovali zmíněný a věru spravedlivý názor Macharův (nejen politicky, ale i kulturně dobře jistě opřený) za samozřejmý a nutný důsledek celé jeho povahy, mohli bychom říci, že byl a jest u něho takměř hrdinstvím. Neboť na počátku devadesátých let byl takměř hrdinstvím, aspoň pro spisovatele, poněvadž znamenal znáti se k mladým, k domácí revoluci, k „výstřednosti“, kdežto dnes je takměř hrdinstvím znova, poněvadž znamená hlásiti se k opovržitelné „nevědomosti“, k chlapeckému „radikalismu“.

Autor Božích bojovníků, který věru mohl by dnes usednouti a psáti druhý díl této satiry, Boží bojovníky po dvaceti letech, nemůže však za to, že není z plemene tichošlápků a že si cení na světě nejvíce mužného občana. Kapitolu za kapitolou věnoval našemu životu národnímu a kulturnímu, tak zřídka, žel, opravdu radostnému, a jistě mnohou prostou pravdu vepsal do nejednoho mozku, do nejednoho srdce, a tak pomáhal poctivě při těžkém, pomalém pozdvihování obecné úrovně; kapitolu za kapitolou věnoval našim nepřítelům, a jistě mnohá mrtvola ležela by u jeho nohou, kdyby bylo možno hroší kůže proraziti pouhým pérem, byť nadevše udatným. Což však konečně nestačí, jsou mrtvolami pro tolik a tolik básníkůvých čtenářů, a zda nekynul by nám nejradostnější osud, kdyby každý český spisovatel vedle takového díla uměleckého postavil i takové dílo osvobozovací jako Machar?

Nejcitelněji však postihl J. S. Machar Řím u nás a jeho lidi u nás. Špatným politikům nutno v naší době bráti především voliče, a to není dnes právě práce pro básníky; ale klerikály hubí nejlépe činnost osvětová, zejména když jde až k samým kořenům jejich lží.

Přes nebezpečí, které pro Machara jako básníka skrývalo se později v jeho úmyslu zbásniti cyklicky dějiny lidského ducha, byl to přece nejšťastnější okamžik v jeho vývoji, když básník sklonil se k dějinám a bezpochyby na popud úchvatného Nietzscheva Antikrista jal se studovati základní rozpor mezi světem antickým a křesťanským a jeho důsledky pro západní kulturu. V této době básník na jedné straně dává nám své nejkrásnější a nejmohutnější básně a na druhé straně zasahuje římského nepřitele našeho na nejcitlivějším místě ranami hned pádně přímými, hned rafinovaně krutými, ale vždy zaslouženými a neodčinitelnými. Zde je také počátek dobré Macharovy popularity: básníková osoba stává se pokrokovému světu českému jasným představitelem světla v boji s tmou, jemuž nesmíme upřít síly a plodného významu, i když na detaily básníkovy dějinné filosofie hledíme kriticky a jsme někdy jiného mínění.

Je zvykem jisté části inteligence, domněle povznesené

nad takzvaná demagogická hesla, odbývati úsměškem zá-pasy osvícenosti s pověrou a klerikalismem, tento přes banálnost slov skutečný boj světla s tmou. Nemohou však odčiniti fakt, že tento boj jest nejvlastnějším úkolem Západu, nezdolnou silou, která západní kultuře a civilizaci razí cestu stále hlouběji na Východ a bez níž nebyli by duchovně vyspěli ani oni pánové, kteří jí opovrhují nebo ji snižují. A také jest jisto, že dobrý bojovník nemá menší ceny než zajímavý mudrlant a že by bojovníků nebylo a život nerostl utěšeně, kdyby každý jen uzly dělal a nikdo jich prostě a krátce neroztínal.

J. S. Machar vystupuje tu — opakují: přes všechny námitky, které mohou se týkati detailů jeho činnosti — jako výjimečně a vzácně světlý zjev mezi českými spisovateli. V době, kdy jeho poezie v některých číslech básnických sbírek *Golgata*, *V záři helénské slunce* a *Jed z Judey* dostupuje nejvyššího lyrického vzletu a mohutného, ryzího patosu, jenž takměř překvapuje u básníka pracujícího pravidelně ocelovými nástroji a šedými barvami, v této době zdá se Machar pociťovati nejintenzívněji povinnost občana, sestupuje mezi lid a celou osobnost svou klade na váhu ve prospěch myšlenek a dobrých nenávistí, jimž dal populární formu hlavně ve svém *Římu*.

Je těžko neuznati této statečnosti a mravní síly, v našich poměrech dvojnásobné; je nemožno popříti plodného jejich významu. Kdyby nám toho naše srdce a náš rozum nepravily, stačí nás o tom přesvědčiti malomocný vztek těch, kdož Macharovou propagandou nejvíce a právem byli postiženi.

J. S. Machar jako každá osobnost veřejně činná, jako každý Ně kdo, setkal se často i s nesouhlasem těch, kteří nejsou jeho nepřáteli. Toť přirozeno. Ale pozorujeme-li bez předsudků jeho dílo básnické i bojovné a vidíme-li, kterak stojí za ním vždy celý člověk, myslící český člověk, a neuhne, děj se co děj, to dělá nám dobře. A uvědomíme-li si pak, jak málo vedl Machar půtek čistě osobních, oněch proslulých u nás polemik, při nichž se o nic nejedná, leda o snížení protivníka, vzrůstá před námi jeho postava ještě

více. Nikoli každý z našich literárních rváčů smí o sobě říci, že ze svých zápasů vyšel tak — nikoli neporaněn, ale — čist jako Machar, přesto, že boje Macharovy byly vždy mnohostranné, jejich však obyčejně jen literátské. Pro svou osobu nebil se Machar nikdy více, než se sluší člověku sebevědomému; nabídl-li mu protivník ruku přátelskou, přijal ji, ale hamižných kompromisů, páření orla s husou byl vždy dalek.

V jeho zahrádce jako ve všech zahrádkách pobledne časem nejeden květ, zatímco jiné však — a to se neděje ve všech zahrádkách — podrží pro všechny naše časy svou barvu, vůni a svěžest. Také přijdou snad šťastnější generace, které nepochopí již ledacos z jeho bodláčí, o jehož ostny do krve se zaslouženě poranilo tolik tichošlápků a lotrů. J. S. Machar sám kvůli národu přál by si jistě, aby bojovná část jeho díla stala se záhy takměř nesrozumitelnou, poněvadž všechno to, proti čemu bojoval, bylo by zapomenutou minulostí. Neboť i tehda bude u nás vedle básnického díla Macharova žítí jeho jméno jako jméno mužného básníka občana, jakých měli jsme málo.

Machar! Drsně a dravě dotírá na nás samo toto slovo. V kolika ničemných uších zní však jako obávané vyzvání k boji! Machar básník dal nám básně, a jsou mezi nimi, které patří k nejlepším našim básním. Machar občan dal nám sebe celého a ukázal příkladně, jak se pracuje mečem a popřípadě i sekyrou a obuškem pro věc světla, pro osvobození vlasti a národa, i když je člověk „pouze“ spisovatel. Nestojí proto méně čist a povznesen v našem životě než ti jeho kolegové, kteří se štítí nebo bojí míti a prosazovati názory více než literární.

POLITICKÝ ROMÁN VE VOLNÝCH VERŠÍCH

Prostá a protná srdce jsou opravdu v módě, tu má kolega M. pravdu. Ale každá móda je toliko pěnou vlny, která plyne jedna za druhou, nese nás hned nahoru, hned dolů, a společně s ostatními tvoří něco mnohem závažnějšího, než jest móda a její střídání: totiž vývoj západního lidského ducha. Proto vlna musí nás zajímati více než lehká pěna z ní vyplývající na dosah kohokoliv.

Duch západního lidstva — božičku, považují se také za člověka, který *cítí* velmi prostě, třebaže nemůže stejně prostě vždy *mýsliti*, jako žádný člověk s jistou kulturou, a nechci rozhodně hledati novou teorii nebo definici pro pojem ducha, ducha lidstva anebo cožkoliv podobného. Je-li tento duch rytmickým dechem boha nebo ďábla, hmoty nebo síly, je celkem otázka pro mne velmi podřadná: hlavní věcí je mi, že jest a že vane, že plyne rytmickými vlnami a — to nejdůležitější — že jej pociťujeme stále *důvěrněji*.

Klečí-li prostá venkovská dívka zaníceně před oltářem Panny Marie, je to za jistých okolností dosud pěkný obrázek. Ale stojí-li inteligentní člověk před záhadami světa jako gymnasista na duchu a na těle spoutaný před zlým kantorem, obrací se nám žaludek. To je stejně protivné, jako když předstírá prostou víru nebo hraje si s náboženstvím a je konvertistou, nebo z důvodů slušnosti a obchodu zúčastňuje se ceremonií i jemu již směšných. To lidé, kteří nemají vůbec žádného poměru ke skutečným nebo domnělým

záhadám života a žijí tak samozřejmě jako ti vrabci a strnadi, kteří mi tu pod okny poskakují tak líbezně, jsou stokrát vyšší a čistší. Od vzdělaného a kulturního člověka, pokud ovšem má zde své mínění a uplatňuje ho, žádáme, aby měl nějaký kladný poměr k vlně duchovního života našeho.

Dnešní člověk, jež nazýváme moderním, jako jisté lidi dob minulých jmenujeme gotickými nebo renesančními, je podřízen soudobé vlně duchovního života velmi jasně a vlna sama je zřetelná. Kdybychom chtěli ji pokřtiti hrubými slovy, mohli bychom ji nazvati jakýmsi panteistickým monismem a neřekli bychom těmito slovy ani tak málo, jak se snad někomu zazdá. Odborníci hádají se ovšem o to, čím dech jest duch, který všechno provívá, a zdali je to elán v každém jevu stejně krásný anebo zřídlo usoustavněné hierarchie hodnot (viz fejeton Jana z Wojkowicz v Lumíru číslo 3), ale prosté dnešní srdce, které miluje život a nechce býti srdcem kněze Nového Boha, cítí toliko: Všechno jest jediná jednota a ve všem jediný duch.

Vycítuje tím ráz vlny, která nás nese, podstatu nové filosofie i nového umění. Bezděky definuje společný pramen soudobých směrů, které se třeba navzájem potírají.

Tato „panteisticko-monistická“ vlna dnešní zasluhuje však hlubší pozornosti — aspoň tedy v umění —, i proto, že znamená ohromný pokrok západního člověka, jehož nemůže nic oddisputovati, nejméně ovšem novokatolická dialektika. Přiblížila nám svět a život, odstraňujíc ohavný dualism, pozemské peklo a posmrtné nebe, jež Východ vrazil do západní kultury jako klín. Upevnila a zdůvěrnila náš poměr k životu.

Nuže, zajímáme-li se jednou o tuto vlnu ducha a života, je snad zcela přirozeno, že se zajímáme i o její osud v umění, o její vliv na jednotlivé umělecké fenomény, žijeme-li současně s uměním. Ptáme se, jak se jeví duch naší doby v dnešních básních, obrazech atd. Jsme-li pak dokonce sami básníky, umělci, jdeme ještě dále, musíme po svém soudu jíti dále a ptáti se, kterými a jakými tvárnými prostředky vyjadřuje se nový duch v novém umění.

Vím, jsou dosud umělci, kteří nevěří, že umělecké dílo jest nejen otázkou nadání, nýbrž i odborného vzdělání. Jediný pohled na jejich dílo prozrazuje nám však, k jaké škodě své se mýlí. Ostatně, existuje tu jakási stupnice v obecném úsudku. Že dobrou a krásnou budovu nepostaví zednický mistr, nýbrž toliko odborně vzdělaný architekt, připouští se obecně. Že k dobré soše a k dobrému obrazu je třeba více než pouhé nadání, i to zdá se mnoha přípustno, ač tu již jsou lidé, kteří chtějí vystačiti s pouhým ovládním štětce nebo dláta. Zato ve slovesném umění odbornost zdá se takměř směšna. Ještě u dramatického díla chápe se poněkud, ale u básně například?

O tom však jsem již psal. Dovede-li se básník rozpomenouti, že a jak ve svém mládí *učil se* psáti básně, neměl by se nikdy přestat učiti tomu. Je to velmi patrné na jeho díle, když přestane. Ba i jiné věci jsou patrné v díle básníků. Třeba ta, že básník neumí francouzsky a nečte francouzských básníků. Anebo že čte příliš výlučně básníky německé. Atd. Zkrátka neobornost prozradí se právě tak jako polovičitost.

Moderní básník musí studovati moderní poezii, a čím odborněji to činí, tím lépe pro něho. Tedy nejen nového ducha, ale i nové snahy tvárné. Vždyť je to, k ďas, i nesmírně zajímavé. Vždyť je to, och, srdce prosté, taková pěkná zahrádka s jediným rozkvetlým záhonem, kde každý květ má jiný tvar, jinou barvu, jinou vůni, a přece všechny společně tvoří krásný koberec!

Napsal jsem tento dlouhý úvod k následujícímu krátkému vypravování o jedné knize, poněvadž — nu, poněvadž je zdá se takměř nutno pěkně se omluviti, že se člověk zajímá o hlouposti, které se dějí bůhvíkde, že se básník zajímá odborně o soudobé básnictví.

Ale nic naplat: je opravdu nesmírně zajímavé pozorovat, jak duch naší doby projevuje se v nové poezii a zápasí v ní o nové básnické útvary a tvárné metody, zejména ovšem — jakž by bylo možno jinak! — na svém působišti nejvlastnějším, ve Francii. A je to tím zajímavější, že nová poezie

se teprve rodí a probíjí a my můžeme takměř *současně* s tím, co se jinde děje, sami růsti, zkoumati, zápasiti.

Nicméně kniha, o níž chci vypravovati, je spíše obecně než odborně zajímavá. Politický román ve volných verších, toť její podtitul. Titul její zní Monoplán papežův a napsal ji — prosím nevstávejte, račte býti jen zcela klidni! — F. T. Marinetti, futurista.

Bylo to u nás již řečeno, že futurism je hnutí čistě vlašské, nám cizí, pro nás nelákavé. Poučuje nás, pokud se jedná o umění, hlavně o tom, že moderní Itálie je dosud půdou pro umění velmi nepříznivou: západní duch zvrhá se tu, ať vstoupí do Annunzia, nebo teď do těch dravých hochů futuristických, kteří ostatně chtějí býti především demonstranty a vyčistiti svou vlast od jejího příslovečného kýčařství a mandolínového fňukání. Pokud pak jedná se o jiné věci, je to politické poučení, které nám dávají: víme ovšem, že smýšlení lidových vrstev italských je protirakouské a trojspolková budoucnost Itálie hrozně problematická, ale futuristé, kteří mají *mnoho* přívrženců (nikoli ovšem pro své umělecké názory, nýbrž pro svou politickou agitaci), verbují proti Rakousku inteligenci a již svou vyzývavou existencí, plnou mladé životní prudkosti, dokazují, že přijde den, kdy politikové neovládnou již národních sil vzedmutých proti Rakousku a snad i proti Vatikánu.

Monoplán papežův je divoká glorifikace války s Rakouskem. Charakteristická dedikace básně zní: „Terstu, naší krásné prachárně.“ Obsah možno říci několika slovy: Básník vznáší se ve svém monoplánu nad Itálií, okouzluje se divadlem, které mu poskytuje ohnivá Etna, dá se přijati za syna vulkánu a jako apoštol války rozhání svými křídly ženy vytrhávající koleje, aby vojenské vlaky nemohly odjet, letí do Vatikánu, unese papeže a zavěsí si jej ke svému stroji, zaletí si s ním na čaj ke své milence na balkóně, zúčastní se schůze parlamentu, meetingu socialistického, žene se do boje, vítá červené košile garibaldovců, melinitovými kartáči zničí rakouské podmořské čluny, je přítomen vítězné bitvě, pustí papeže do moře a chystá se — do Vídně.

Toho ztřeštěného mládí! Je to divoké, bláznivé, nesmysl-

né často. Vedle partií úžasného lyrického vzepětí jsou místa holé, až nechutné prózy. Je v tom mnoho unavující řeči a žádná kázeň. Ale tu opět básnické obrazy, nové a silné, jakých je v nové poezii poskrovnu. Patos, jemuž nemožno se ubrániti. Grotesknost, na niž se nezapomene.

První kapitoly, „Letem nad srdcem Itálie“, „Rady vulkánu“, „U mého otce vulkánu“, jsou umělecky skutečně cenné a nejlepší z celé knihy. To je pravý paroxysm dobyvatelského nadšení ikarského, opojný a široký tok barevných obrazů ukrutné dynamičnosti. Musely by v tom ovšem zasáhnouti škrty umělce zralejšího, u kterého schopnost konstruktivní krotí ohnivost temperamentu, abychom tu mohli mluvit o nových básních jisté dokonalosti. Nicméně a v detailech je tu mnoho dobře charakterizujícího onen nový patos dnešní poezie, který nechce být „betonově šedivý“, jak jej miluje například zralejší básník francouzský René Arcos. V detailech, v jednotlivých, často velice krásných, vězí ostatně modernost této poezie; nikde jinde. O nových konstruktivních snahách tvárných nelze tu mluvit. Celá báseň je vlastně jen divoký proud apostrof.

Ukázky z první kapitoly knihy uveřejněny byly u nás již v Lumíru a ve Scéně. Možno myslím říci, že v některých partiích první části této básně našla moderní aviatika svůj dosud nejmohutnější básnický výraz; člověk lituje opravdu, že síla, která mu dala vzniknouti, jest ještě tak málo ukázněná!

Pospěšme si! Nebesa, nebesa čistá! Vrhám se do vás jako do jícnu modré vášně!

Dravé apostrofy papeže, žalářníka Země, a Vatikánu v otrávené atmosféře nemožno ovšem u nás reprodukovati. Básník, než kořist svou „vybere z hnízda“, kochá se hrou mráček a věnuje jim velmi krásné sloky, jež mohly by tvořiti samostatnou báseň. „Utěšte se, oči mé, delikátností těch růžových oblak svižných a lehkých. Sbíhají se ze všech stran, šťastná a fascinová, berou se za ruce v kolo, tančíce kolem mne a jistě jen pro mne. Již se mne dotýkají...

Okusím brzy závratného polibku jejich?... Jaký žel! Hle, vzdalují se svéhlavě, nerozhodně!..." A s Vatikánem se loučí: „Ó, veliké varhany katolické, vzdouvejte, vzdouvejte šílený příliv nostalgie, v němž chcete utopiti naše horečné lidstvo, aby plulo po něm jako nezměrná mrtvola, zahnáno k rajske nicotě!..." A ptá se papeže již uchváceného monoplánem: „Přeješ si vrácení panství světského? Hle, dávám ti mnohem více! Dávám ti nebesa! Dávám ti absolutní moc nad šírou říší ptáků, mračen a hvězd!“

Nezapomenutelnou groteskností vyniká kapitola „Les mouches politiques“ (Marinetti píše francouzsky), odehrávající se před parlamentem; schůze lidu, na kterou přijdou studenti, žebráci, vrazi, veřejné holky. Socialisté žádají, aby byl zvolen rozsudí, který by rozhodl mezi Itálií a Rakouskem. Tu žebrák stojící na káře volá: „Mám tu v krabičce to, čeho potřebujeme. Rozsudího. Pojdte se podívat... Je to mladá, docela mladá ochočená štěnice... Není-liž to naše jediná královna? Absolutní královna nad vesmírnou říší bídy... Její kompetence ve věcech krve je uznaná! Navrhuji, aby byla zvolena!“ Slečny z ulice stydí se za svými vějíři, záletníci bojí se, že dostanou hmyz, ale holky volají: „Chceme štěnici! To bude náš rozsudí! Štěnice jsou naše nejmilejší přítelkyně. Kolikrát okouzlovaly nás v nocích rozkoše!... To jsou naši slavíci lásky při úplňku smrduté lampy!..."

Na socialistickém meetingu volá básník na anarchisty a socialisty všeho druhu: „Máte své pantofle, postel, lampu, která čadí nad kouřící se polévkou, polštář ze zvadlých prsů a na krku řetěz ze řvoucích mrňat... Nechte si je! Nechte si je! Já mám svaly, odvahu a přesnou pušku... Užiju jich!“

Další kapitola „Po boku luny“ dává básníku opět příležitost k pěkným lyrickým partiím. Vznášeje se vysoko, cítí rozkoš, jako by byl „jazyk šťastný v rozplynulé svěžesti matové pastilky“. Což je obraz dráždivě nový a pěkný. Navštěvuje milenku a pak, když všechno kolem je bílé jako něžné peří, vzpomíná své zemřelé matky. „Najdu maminku na kraji této hvězdy a budu k ní mluvit jsa zcela blízko

u její tváře, tak blízko, že veškeren její pláč poteče na mé líce... Na kolenou, na kolenou zeptám se jí, zdali její oči, které zbožňuji, viděly Ráj!..." Tuto krásnou něhu přeruší básník ovšem výkřikem odporu ke křesťanství, jež má ve svých antických žilách, ale ihned se jí opět táže něžně, jakoby v bolestných pochybnostech, zda schvaluje jeho počínání. Je to velmi krásná, harmonická partie.

Tím více však překvapí následující široké líčení všeho toho, co rozjaření mladíci tropí v noci, táhnouce ulicemi. Jako naivní chlapec zpovídá se tu básník: „Zde je zvonek: porodní babička. Vstaňte, madam!... Nutno zazvonit ještě jednou... Vstaňte! Honem! Země nás rodí! To jsme my, novorozenata!... Milán slehl nového futuristu!“ A básník naznačuje, že i toto vše děje se jaksí ze zásady, neboť spánek je nemravnost. „Kdyby lidstvo usnulo celé náhle, jednou v noci, se svými nočňátky, policajty, opilci a psy, s vlaštovkami a vrabci, s potoky a řekami, s holkami a hvězdami, nevyhnutelně bylo by mrtvo ve čtyři hodiny ráno!“

Měl bych se zmíniti ještě o velmi skvělých apostrofách času a prostoru, jež čteme v kapitole hned následující. Ale míra citačních hříchů mých je dovršena myslím. Závěr knihy líčí bitvu a utopení papeže, nečiní již dojmu, jež takměř očekáváme, ač na konci básně stojí, že byla dokončena v zákopech u Sidi-Messri, nedaleko Tripole, tedy uprostřed vojny.

Monoplán papežův je kniha velikého, divokého dítěte, jež sní o obrození vlasti, která obrození skutečně potřebuje. Je to kniha velmi zajímavá, ale s úsudkem o budoucnosti básníka a hnutí, které reprezentuje, nutno sečkat. Hledíme-li však na futurism hodně skepticky z hlediska uměleckého, můžeme přesto očekávati díla od takových skutečných básníků, jako jest Marinetti. Neboť cesty, po nichž jde, nejsou definitivní.

Nezapomenu do své smrti na první podjarní dny z devatenáct set čtrnáct, nezapomenu hlavně na šestý březen letoší: přišly ranní noviny, a již bylo docela jisto, že politika pozitivních frází u nás dělala se za peníze nejšpinavější. Za peníze tak špinavé, že člověk poctivě český musí se s odporem odvrátiti od českého království jako od morem nakaženého, nevzpamatuje-li se ani teď tato země, nepovstane-li tu jako jeden muž její lid, aby učinil radikální pořádek ve své politické domácnosti. Žádná, sebepalcivější metla nestihla by ho pak nezaslouženě. Český lid v království ví toho teď již dosti o svých diplomatech a může desetkrát tolik tušiti z toho, čeho se nikdy nedoví: nevzpamatuje-li se ani teď, přestane existovati jako *český* lid, bude to pro nás nějaký vládní lid, jemuž dobře se vyhnouti.

Na jaře 1910, kdy pozitivní fráze politická kvetla u nás zpupně jako pivoňka a kdy člověk věděl, že mluví jen za zcela nepatrnou hrstečku lidí, když si stěžuje, jak bolestně jej dusí politická a kulturní atmosféra, která již pro věčné časy ponese prokleté jméno dr. Kramáře, psal jsem na tomto místě něco o svých bolestech, o tom, jak si u nás heslo o hospodářském povznesení národa zkrátili ve stručné „obohacujme se“, a o tom, že jsou to nejhorší doby každého národa, když toto heslo nabylo v něm vrch. Och, jak bych byl dnes rád, jakého růmence studu za vlastní národ byl bych ušetřen, kdyby se byla tehda ta naše hrstečka mýlila!

Ale zákon, řád a logika věcí existují i pro život národa více, než si lidé myslí, než si někdy přejeme. Jakože pevná půda pod nohama promění se nám v bláto, když dlouho prší, tak to, co počalo dr. Kramářem, muselo nutně skončiti jako nejhorší politický nevěstinec. Dr. Fořt myslí docela logicky. Jakmile vyslovena byla zásada, že je nám zdrávo, když český národ bude zastoupen v *každé* rakouské vládě, jakmile dr. Kramář pracoval pro to, aby se vláda i se sebezapřením podporovala, a přímo nám ukazoval na Poláky,

je docela přirozeno, že strany, směry, lidé, kteří na tyto principy vešli, nechtěli přece pro sebe toliko všechny povinnosti z toho vyplývající, nýbrž sáhli i po jistých výhodách, a poněvadž vládě se ani nesnilo o tom, aby platila za jejich podporu poctivou mincí politickou, zbýval vedle titulů jen dispoziční fond. A postavil-li dr. Kramář českou politiku, která až do jeho vůdcování opírala se vždy o český národ, na bázi finančních operací, učil-li zakupovati žurnály i se svědomím redaktorů, budoval-li stranické organizace stavovské sliby hmotných výhod, kupoval-li, krátce řečeno, veřejné mínění české, místo aby naslouchal, jak se na českého politika dosud slušelo, jeho čistému hlasu, a kupoval-li je dokonce pro vládu za potlesku všech těch nepřátel takzvaného radikalismu, kteří náhle rostli u nás jako houby po dešti, — — je docela přirozeno, že z prodajnosti stala se takměř občanská ctnost. Mladočeši, když začali jednou kupovati, nezastavili se před ničím: čeho nemohli koupiti za peníze, to koupili volebním kompromisem čistě mandátovým (nejnemravnějším v dějinách české politiky), zaskočivše veřejné mínění. A když se začali jednou prodávati, nezastavili se již rovněž: političtí machři brali peníze vládní, radniční machři brali peníze zase jiné. Stále se bralo; pozitivní politika kvetla jen proto, že v jejím stínu nejlépe se bralo. Za takových poměrů není třeba ani příliš špatné logiky k tomu, aby malí lidé ve stínu *takových* „velikých“ shledali, že peníze dispozičního fondu a peníze policejního ředitelství jsou stejně berné.

Po všechna ta léta Kramářova řádění nebylo sporu o tom mezi chytrými lidmi, že hesla pozitivně politická souvisí těsně s heslem „obohacujme se“, že podstatou tohoto politického švindlu, jemuž jen hlupáci a lidé teoriemi zatemnění sedli poctivě na lep, jest snaha jistých bařtipánských kruhů českých napravo i nalevo, aby zjednána byla pro český život atmosféra, ve které daří se kšeftům jako cizím bylinám ve skleníku. O nic jiného se panstvu nejednalo, nic jiného se mu také *nepovedlo*.

Že český národ z těchto posledních ohavných let odnáší si nikoli bohdá smrtelnou ránu, ale nesmrtelnou skvrnu na

svém čistém dosud štítě, jež jsme tolik milovali, to je *rezultát pozitivní politiky*, a tím horší, že marně bychom se ohlíželi po jiných, sebemenších lepších jejích výsledcích. Zkorumpované království, nic jiného, jen to jest ovoce politických frází, které razil dr. Kramář.

Nezapomenu těchto březnových dní zoufalství, zmatku, ponížení, kdy srdce buší divoce lítostí, kdy stažené hrdlo chtělo by řvátí vztekem a těžké nohy chtěly by se rozběhnout... Kam? Snad království rozpalovat k odvetě a očistě. Snad Prahy se ptát, strpí-li i teď ještě ten políček (jeden z mnoha ostatně) na své tváři, Kramářův palác na devatenácté baště.

Nikoli, my zde nezapomněli jsme, na nic jsme nezapomněli, každý článek dlouholetého řinčícího řetězu mrzkostí páchaných v Čechách zní nám dosud v uších, a my čekali to, co přišlo a přijít muselo. Je-li nám to dnes ranou palice do hlavy, nepociťujeme toho tak, poněvadž přišlo nečekané, nýbrž že i očekávané je přesto hrůzná strašlivost.

Teď prožíváme znova jeden po druhém všechny ty smutné a ohavné zjevy politické a kulturní, jichž jsme se v minulých letech děsili, právem děsili, jak vidíte, ty články souvislé tasemnice, jejíž hltavé hlavě ponechal český národ čas, aby se mohla nejhluběji zažrat do jeho útrob. Kdybychom nesténali pod strašlivou ranou, kterou nám zasadila palice, kdybychom nechvěli se o budoucnost národa takto zřízeného, věru, ruce bychom mohli si mnouti radostí, my všichni, kteří jsme v tomto listě varovali, nařikali (nikoli věru zbaběle) a pravým jménem všechno nazývali, ruce bychom si mohli mnouti nad tím, jakého zadostučinění se nám dostalo, — hrozného, běda, zadostučinění.

Kolik tichošlápků přišlo a radilo a mluvilo. Pěkně prý píšeme, ale přestřelovat že bychom neměli. Příliš černě prý všechno vidíme. A přišli, kteří nepřímou vytýkali nám, že píšeme pro šéfa, a nikoli od srdce, když jsme darebáka pojmenovali lumpem a hlupáka hlupcem. Co všechno nenadělali z nás! Jednou snílky, blázny, ztřeštěnce, podruhé židovské zaprodance, demagogy. Ale my jen viděli souvislost, konstatovali bubliny bahna, jež se musí provaliti, za-

chraňovali jsme Moravu aspoň před morem mladočeským, který byl nebezpečnější ještě než mor klerikální, udrželi jsme tuto sortu lidí v mezích, v nichž jsou a z nichž nevyjdou Bulín se Skýpalou. Neštěstím království je, že neposlechlo Machara a nepostavilo šibenice, že zapomnělo *vůbec* odstřelovat cizopásníky svého národního těla; největší politické chyby, které se staly ve šťastnějším markrabství, staly se jen tehda, když takový parazit odstřelen byl *příliš pozdě*. To je diagnóza, která jasně vyplývá z dnešní naší situace, kdy vidíme, co se stane, když jedu ponechá se dosti času, aby otrávil celé útroby.

Nemám dávno již iluzí o bílé říze dnešní politiky. I poctivost poctivé politiky bude se mravokárci zdáti často relativní. Nicméně jest jisto, že máme aspoň měřítko, dle nichž můžeme poznati, co jest politika skrzskrz nepoctivá a škodlivá, politika, která nemůže národ provést všemi dnešními úskalími, nýbrž vede jej toliko do krajně nebezpečného močálu. Máme taková měřítko, a všichni bystří naši lidé, v nichž zbyla trocha jasného, hrdého a poctivého češství, usoudili dle nich dávno, že vedle politiky klerikální je to mladočešství, které je největším národním neštěstím našeho dnešku a představuje typ hrabivého měšťáctví, jehož jsme dosud neměli a jenž v malém národě natropí nedozírných škod. Pouhá jeho zlá existence korumpuje již všechno kolem sebe. Politické kompromisy mladočeské z kramářovské éry zůstanou typickými příklady korupční a nemravné politiky v absolutním smyslu.

Dnes bohužel politický rozmysl nedovoluje ještě, aby člověk od plic mohl kdekoli vysloviti vše, co si myslí o politických poměrech v Čechách, o politické jakosti třech největších politických stran českých, do nichž zasáhly mladočeské prsty a u nichž peníze zdají se hráti mnohem větší úlohu než zájmy národa a lidu. Nad čarou v tomto listě bývají časem významně oceněny projevy některých českých poslanců klonících se k politice pozitivních frází a ostrovtipný člověk nemusí ani věděti nic ze zákulisí, aby pochopil, jak hluboko zažrala se choroba království od té doby, co dr. Kramář „vede“ českou politiku. Nicméně je

myslím velikou vadou našeho publicistického ústrojí, že nemáme větších orgánů veřejného mínění, které by nebyly politicky přímo angažovány a směly bezohledně ukázati na určité vředy, aniž by se dalo z jejich gesta stranicky těžiti. Na ledacos dalo by se včas upozorniti, co orgány přímo zúčastněné v životě politických stran z důvodů politické kázně a nutné rezervy musí neviděti.

Choroba království není však jen politická. Je to vůbec veliký klam nebo názor velmi pohodlnický, shledáváme-li se u inteligentů s míněním, že takovéto věci politické jsou zjevy, které mají význam jen pro užší — a méně čistý, dodávají — kruh odborníků. Tváří v tvář hrozným a *národním* událostem, jež se dnes dějí v Čechách, nemělo by býti ani jednoho česky cítícího srdce mezi námi, jež se neotřese, jež si neřekne, že teď musí se něco státi, jež si neslibí, že také ono bude na svém místě. Hrozím se myšlenky, že v této děsivé době existuje tolik a tolik, mnoho českých lidí (a mezi nimi i ti, které mám rád a jichž si vážím), kteří zůstanou nedotčeni touto národní pohromou, kteří pro samé filosofování nebo jiné ání nemají času zahleděti se s rozšířenými zraky a s úzkostlivým srdcem na obnažené ledví země, ve které žijí.

Vždyť přece jen slepec může neviděti, že podobné události politické jsou více než „politika“, jsou výsledek mravního stavu celého národa nebo aspoň celých velikých částí jeho. A u nás jen slepec může neviděti, že éra Kramářova znamenala nejen dobu nejohroženějšího našeho úpadku a zmatku politického, rozkvět neomluvitelné korupce v nejdoslovnějším smyslu slova, nýbrž že otráвила nás na všech stranách, že něco z její korupční povahy nalazáme takměř všude, kam se podíváme.

V Čechách i na povahách naprosto neprodajných a čistých trvá jakýsi závoj, oční zákal, způsobený třeskem pozitivně politických frází. Stačí například, aby člověk pozoroval nejen politický, ale i kulturní český život po nějakou dobu z moravské perspektivy a pak přišel náhle do Prahy. Ustrne, řekne si: Probůh, jakým modlám se to tu lidé ještě klaní! Jaké bařtipány politické uctívají tito

spisovatelé, tito umělci, tento mladý výkvět národa, tito moderní lidé! Jakým literárním holomkům ještě věří! (Františku Gellnere, tys tam byl, vid', *jaká* je to pravda!)

Nepřestávám pociťovati tuto souvislost bídy politické s bídou kulturní a není třeba ani, abych přitom vzpomínal podpisů kráslivších kdysi reorganizované mladočešství. Mrzkosti kulturní podobají se tu jako vejce vejci mrzkostem politickým. Historický mandátový kompromis mladočešů s národními sociály měl nedávno svůj pandán v paktu, jehož plodem byla známá „lyrická ročenka“. A nejbližší výroční zpráva České akademie beze studu nás poučila, *oč* jde. A také v literatuře jako v politice Národních listů vyhledávají se malé domnělé nebo skutečné špinavůstky jednotlivců, aby byla odvedena pozornost od velikých špinavostí celých partají...

Ale v literární kapitole bude snad nutno pokračovati až jindy: teď se jedná o větší, nezměrně větší věc. Celé nemocné království leží za Českomoravskou vysočinou. Tušíme, že to, co tam bylo odhaleno a co se tam děje, a kdož ví, jak dlouho ještě bude dít, neboť nepochybujeme, že hluboko zažral se mladočeský jed do českých útrob, tušíme, že to zůstane v dějinách našeho národa jako skvrna, první a doufejme poslední, ale nesmazatelná skvrna, která ještě po mnoha a mnoha desetiletích vháněti bude krev do tváře lidí poctivě českých. Není klidu v naší mysli a přáli bychom si, aby ani jeden řádný český člověk nezůstal kliden a každý pojal nějaké očistné odhodlání. Ja-ké-ko-liv, ale očistné. Chtěli bychom se rozběhnouti tam na západ, do drahého města, tolikrát teď potupeného, nikoli jako zvědavci, ale jako buřiči národního svědomí. A tíha nejistoty doléhá na nás jako strach na docela malé děti. Je toho tak strašlivě mnoho, co nevíme, otazník a otazník, a je to jen jedna věc, kterou víme: že národ náš v království musí krásným očistným činem paralyzovati tu skvrnu ve svých dějinách, nemáme-li nad ním zoufati, tu skvrnu, která může míti jen jedno jméno: éra Kramářova.

Uvědomělý proletariát a socialisté celého světa slaví letošního roku tři významných výročí: je tomu sto let, co se narodil Michal Bakunin, je tomu padesát let, co založena byla První internacionála, a je tomu pětadvacet let, co dělnictvo oslavuje 1. máj. Je nepochybné, že v naší době, která je naplněna obavami zcela jiného rázu, než jest strach před červeným „vnitřním nepřítelem“, který hatil pokojné sny našich otců, a která očekává historické události spíše politické než sociální, nevzbudí tato výročí obecnější pozornosti a jejich oslavy v kruzích dělnických budou mít toliko charakter vzpomínkový. A dnešního dne, za čtvrt století po onom prvním 1. máji roku 1890, který vzbuzoval předem takměř paniku v kruzích měšťáckých, bude především na nesčetných, ale nijak zvláště vzrušených dělnických táborech dán výraz uspokojení nad vzrůstem řad proletariátu odborově a politicky organizovaného a parlamentárně zastoupeného.

Tu a tam nicméně ozvou se i hlasy méně spokojené a vyčítavé, hlasy zklamání, nespokojenosti a snad i výčitek svědomí. Ještě neodumřela na kmeni socialismu větev bývalých „bakuninistů“, větev rostoucí nemálo z destruktivních snů a teorií Michala Bakunina, jehož učení nejlépe zmodernizoval a sociální láskou přehodnotil druhý Rus, Petr Kropotkin. Z hlediska objektivního nemožno však přidati se ani k jásajícím, ani k těm, kdož tak těžce smiřují se s nutnými fakty.

Vývoj naší společnosti nepřiblížil se k propasti, o níž snil Bakunin, rodák z vlasti nihilismu, a splnil také stejně málo jak předpovědi socialistické pravice, inspirované Karlem Marxem, tak i předpovědi levice, jejímž nejsvětlejším zjevem je Petr Kropotkin. Dnes jest již docela jisto, že nová proměna společnosti, pravděpodobná, poněvadž všechno stále se mění, ale těžko vypočítatelná, poněvadž bude výsledkem příliš mnoha činitelů, nenastane ani jako důsledek

kapitálové koncentrace v nemnoha rukou na jedné straně a dobytí politické moci proletariátem na druhé straně, ani nezrodí se z revoluce předem přesně a mezinárodně připravené a zorganizované. Krok za krokem ničila a ničí střízlivá, ale nikterak beznadějná skutečnost iluze pravověrných marxistů stejně jako sny kropotkinovských anarchistů, současně však možno pozorovati zřetelně dvě souběžných a vzájemně se doplňujících zjevů, připravujících novou budoucnost. Je to předně mravní úpadek parlamentarismu, který ve všech vyspělejších zemích ztrácí prestiž a vede k rozvrstvení národů na dvě části, na jednu prospěchářsky politizující a na druhou nezištně myslící a pracující, k rozvrstvení, jež tu je příkřejší, onde kompromisnější, ale všude postupuje a ovšem neobejde se hlavně v počátcích bez všelikých pitvorných důsledků (jako jest například teď u nás takzvaná očištná akce). Po druhé je to rostoucí kritické oceňování soudobého pořádku, nabývající půdy mezi vynikajícími, ale zcela měšťáckými sociology a národohospodáři, kteří nemají ani liberálních, ani socialistických zaujetí. Staví vládu plutokracie a velké buržoazie do pravého světla a volky nevolky předvídají nové řády demokratické, novou demokratickou společnost.

Tyto dva zjevy jsou vážné symptomy nespokojenosti, nikoli již pouze omezené na uvědomělé dělnictvo a revoluční duchy. Možno říci, že nespokojenost s dnešním pořádkem ztratila sice většinou svůj bývalý bouřlivý charakter a útočný ráz, že však zato zobecněla nemálo a současně zvažněla a zvědečtěla, kdežto představa budoucnosti pozbyla sice teoretické přesnosti a „utopických“ příkras, stala se však samozřejmější. Krátce řečeno: obecněji a jasněji cítí se, že demokracie jest na postupu a nezadržitelná přes všechny dočasné reakce a že *zralá* demokracie upraví si společnost po své chuti a proti tyranii plutokracie.

Srovnáváme-li tedy dnešní střízlivé myšlenky s krásnými teoriemi a sny starých socialistických apoštolů, srovnáváme-li dnešní klidný poměrně stav s revolučním elánem, který před pětadvaceti lety pobuřoval svět, nesmíme ulpěti ani na minulém, ani na soudobém povrchu. Věc společen-

ské proměny není, nebude, nemůže býti věcí nějaké dělnické elity toliko, nýbrž je to věc demokracie v nejširším slova smyslu, věc všech pracovníků nespokojených se svým otročením velkokapitálu a s plutokratickou organizací společnosti, která úžasné vymoženosti dnešní kultury a civilizace zadržuje velmi nesmyslně nesmírné většině, netáží se ani, činí-li to lidem schopným nebo neschopným plodně jejich využití. Slyšíme-li všude a právem kolem nás opakovati stále, že komu dává pánbu peníze, tomu nedává rozum, je to de facto nejen obvinění společnosti naší z hospodářské nespravedlnosti, nýbrž především z hospodářství neracionelního a nedůstojného vysoké úrovně, na které západní lidstvo jinak se nalézá. Nestačilo proto, že dělnictvo takměř již v počátcích dnešního hospodářského a sociálního systému velmi přirozeně došlo k tomu, že je to systém nespravedlivý; bylo nutno, aby tento systém vyhnán byl do nejpitvornějších krajností a aby celá demokracie počala chápati, že je to systém neracionelní.

Dnes však vidíme, že před pětadvaceti lety ani dělnictvo samo nechápalo ještě všech možností svého nepřítel, celé jeho moci, a představovalo si boj s kapitalistickou společností příliš přímočaře a naivně. A uvážíme-li, jaké mělo tehda ve vyspělejších zemích vynikající vůdce, *jakou* tvořilo armádu, mnoho-li nadšení, obětavosti, revolučnosti v něm bylo, jaké přesvědčení, jaká jistota, že nastává konec „starého světa“, pochopíme, že by bylo zvítězilo, — kdyby to bylo bývalo možno, kdyby dělnictvo samo o sobě a v užším smyslu nebylo jen avantgardou, ale i jediným a svrchovaným činitelem společenské proměny.

A demokracie? Demokracie v širším smyslu slova, jak ji dnes chápeme, byla v plenkách, když Marx zakládal svůj „vědecký“ socialism, byla ještě v plenkách, když Kropotkin určoval rok sociální revoluce, a dnes je teprve v letech, kdy děti vyhlízejí tak neotesaně a mívají způsoby tak klackovité, nevědouce, co počítí s nohama, s rukama svýma.

Jedno z nejkrásnějších hesel vyšlých z úst Marxových tuším zní: *Proletáři* všech zemí, spojte se! Teprve dnes však počíná pomalu svítati v našem vědomí, že mělo zníti a

bude jednou zníti: *Pracovníci* všech zemí, spojte se! Jiné krásné heslo z té doby znělo: Emancipace dělníků bude dílem dělníků samých. Je potud pravdivé, pokud nikomu nelétají do úst pečení ptáci a pokud svoboda není dar zdarma; jinak však emancipace dělníků pokračovati bude jen s emancipací veškeré demokracie.

Je nicméně zcela přirozeno, že dělnictvo vtisklo socialismu svůj ráz, neboť vedle lidí s dělnictvem cítících nebylo pracovníků, kteří by nebyli bývali přímo nebo nepřímě interesováni na čilém postupu buržoazie. A když na jejich zádech vyrostla a upevnila se diktátorská moc plutokracie, bylo již pozdě. A stejně přirozeno a nutno bylo bezpochyby také vše, co se stalo proti předpokladům starých socialistů. Jádrem rozporů mezi socialistickou pravicí a levicí jest podnes parlamentární politika. Neúspěchy socialismu zdají se býti mnohým zaviněny tím, že dělnictvo opustilo příliš půdu boje hospodářského a věnovalo se horlivě dobývání moci politické. Přesto však, že Marxův důvod pro toto dobývání politické moci ukázal se lichým, jest zcela nepravděpodobno, že dělnictvo bylo by se nadlouho udrželo před vraty parlamentů. Nikoli ovšem protože reformy, jichž tu a tam získává cestou parlamentární, nebyly by uskutečnitelný pouhým tlakem dělnické třídy, nýbrž spíše poněvadž také dělnictvo musí projíti jistými zkouškami a školami. Jako mnohé dnešní sufražetky domnívají se, že svět bude spasen, až dostanou ženy aktivní i pasívní volební právo, tak bylo by se i dělnictvo dostalo k tomuto náhledu, i kdyby na půdu parlamentární politiky nebylo bývalo zavedeno cestou poněkud jinou. Že ovšem s politikařením vnikla do řad socialistických i korupce, že sociální převrat přišel by dnes nejednomu socialistovi méně vhod než ledakomu z měšťanstva, je také pravda. Současně však vyrovnalo obecné hlasovací právo nesmyslné protivy a nejhloupější předsudky: cesta k pravé demokracii je zhruba prokletěna.

Zde jsme tedy za pětadvacet let po oněch pohnutých dnech, kdy měšťáci se báli a dělníci věřili, že jižjiž nastane — „veliké dělení“. Dvěma slovy řečeno, je to *samozřejmost demokracie*, která byla dobyta tím nesmírným počtem veli-

kých i malých obětí a s vynaložením ohromné energie tisíců a statisíců.

Je slušno myslím pokloniti se prvním bojovníkům, je zdrávo obdivovati se nádhernému vzrůstání sil, které 1. máj 1890 obestřelo rudou září, jejíž intenzity dnešní lidé sotva již chápou. Usnesení internacionály na pařížském sjezdu z 1899, aby 1. květen (ať připadne na kterýkoli den v týdnu) přijat byl za den mezinárodní manifestace dělnictva a oslaven mezinárodním zastavením práce, vyvolalo na straně dělnické nesmírné nadšení, na druhé straně pak nemalé zděšení. Nikdo nedal se mýliti oficiálním prohlášením, že toho dne bude dělnictvo manifestovati pouze pro osmihodinnou pracovní dobu, každý cítil, že ve skutečnosti jedná se o veliké změření sil, jehož důsledky mohou se státi neobyčejně závažnými. Měšťáci stejně jako dělníci viděli sociální revoluci přede dveřmi. Napětí bylo ohromné, vůle, víra, naděje dělnictva nemohly býti již silnější.

Nicméně revoluce nepřišla. Přes velmi bouřlivý průběh první májové oslavy znamenal tento den skutečně jen změření sil; zato dojem jeho byl veliký, dělnická třída ukázala a zdůraznila tu celý svůj význam, vkročila do dějin jako svéprávný součinitel. Naděje dělnictva nebyly zklamány, třebaže nesplnily se vítězné sny některých horkých hlav.

Význam májové manifestace podržel také po několik prvních let svůj význam. Byla to heroická doba socialismu.

Další pomalý, ale jasný úpadek májové oslavy, který stále více proměňoval manifestaci válečnou v manifestaci parádní, je přímým následkem měnící se situace; dělnická třída nabývá stále většího významu v soudobém pořádku, současně však — a kdo by necítil, že přirozeně! — uvelebuje se v tomto pořádku, opouští nesmířitelná hesla a převratné myšlenky; také socialism upadá.

Žije — nicméně. A jestliže na jedné straně zdraví jeho jádra trpí soudobými krizemi, zejména postupující krizí parlamentarismu a nevyjasněnými mezinárodními poměry politickými, mračny neustále hrozícími protržením, oprošťuje se na druhé straně, odhazuje příliš teoretické články

víry a bezděky buduje základy pro stavbu skutečné a zralé demokracie.

Plutokracie je nepřítel všech užitečných pracovníků. Socialism musí se natolik změnit, aby se mohl stát půdou, na které dělník sejde se s rolníkem a se všemi ostatními užitečnými pracovníky v společném odporu proti jejímu neracionelnému hospodářství. Oběti, které přineslo dělnictvo socialismu, sobě především přineslo; ale až události, snad dosti blízké, ozřejmí jasněji než dosud všemu lidu nerozumnost plutokratického hospodářství a setmelí všechny vrstvy pracovníků v onu kýženou demokracii, pak ukáže se snad, že socialistické dělnictvo obětovalo se i pro dobro všech, a pak i nejedna zásada socialismu nabude obecného souhlasu. —

V Rakousku neměl socialism v těch pětadvaceti letech dnů tak slavných jako v zemích vyspělejších a samostatnějších. Namáhavěji než jinde se tu rodil, rychleji než jinde tu klesal. Byly to národnostní poměry v tomto státě, které stále znova hatily jeho vývoj a korumpovaly jeho povahu. Rakouské dělnictvo jako celek, srovnává-li své poměry s životními podmínkami dělníků ve státech, od nichž socialism přijalo, nemá věru příčiny k náladě zvláště sváteční.

Dělnictvo české pak mělo tu pozici zvláště nesnadnou. Mělo se uplatnit pak v zemích převážně zemědělských, mělo ukázati svou politickou a mravní vyspělost v národě, jemuž jde především teprve o samostatnost.

Počátky socialistického hnutí u nás byly — jako od dob našeho probuzení počátky hnutí nejrůznějších — pouhým odleskem cizích myšlenek a snah majících původ za hranicemi. Ti Hybešové, Körbrové, Šturcové, Dědicové, Krapkové (jmenuji docela náhodně), kteří pracovali v počátcích českého socialismu, to byli prostinci muži, naprosto nezasevěni v složitost života. Kdyby nějaká revoluční náhoda byla jim dala do rukou moc, aby doma provedli sociální proměnu společnosti, nebyli by jistě věděli kudy kam. Také nevyrostl z českého socialismu jediný vynikající duch. Tím obdivuhodnější však byla vnitřní, mravní

síla českého dělnictva, které pouhým nadšením takměř zbudovalo to vše, oč se opírá dnes jeho moc. Složitost rakouských poměrů a nedostatek silné, tvůrčí ruky v řadách našeho dělnictva omlouvají nejednu chybu, které se čeští socialisté bona fide dopustili. A máme-li dnešního dne, sklánějíce se jinak před nevyhnutelnými důsledky příčin a následky vývoje, vysloviti nějaké přání, může býti dikto-
váno jen obavou o tuto mravní sílu našeho dělnictva. Dnešní sociální demokracie, zejména v Čechách, měla by býti lépe než v posledních letech pamětliva velikých obětí, které český proletariát přinesl socialismu, a ne hazardovati jeho posledními ideály aspoň v takových kompromisech, které vedou dnes pražské sociální demokraty k mlado-
čechům. Což je věru přání velice skromné.

Barevný koberec moravských svátků sokolských svinul se předčasně a po dnech vzrušení, hrdosti a jasu nastává znova všední uplývání hodin plných starostí, práce a bojů. Mohutné obrazy nezištné, dobrovolné a harmonické ukázněnosti ještě tkvějí sice — jako již tolikrát — v myslích českých tisíců, svěží a planoucí, jako by ani jediný odstín jejich neměl vůbec vymizeti z paměti. Ale čas, nedlouhá doba neveselého našeho života všedního přece jen nakonec postačí zastříti jakoby závojem život jejich barev a světél. Jistě přijdou opět dni, kdy vzpomínka na ně nebude míti již tolik síly, aby v každém českém člověku, který v těchto dnech jásal a se pyšnil českým junáctvím, probouzela opět nejen veškeru fyzickou krásu jeho jedinečných konů, ale znovu a znovu i jejich celý význam mravní. Jedni zase zapomenu, co zmůže nezištnost a kázeň, druhým zase se zazdá, jako by nebylo světlých věcí v naší národní existenci.

Kolik lidí pocítilo a řeklo si asi tam na královopolských tribunách, čím bychom byli již, kdybychom ve všedním občanském životě svém ukázali jen desetinu těch ctností, které projevují tak mocně slavnostní šiky našich junáků! Opravdu, nutno znáti hluboce a všestranně povahu soudobé společnosti, porušující vliv jejích rozporů a zmatků, abychom pochopili toto nepochopitelné: že obraz mužných ctností sokolských, skvělé divadlo jarosti, soudržnosti a mravní síly nepůsobí jako prudká kyselina na naše časové choroby, neobrozuje našeho života tak rychle, jak bychom očekávali, že — krátce řečeno — sokolský příklad tak brzy se zapomíná. Zdá se to tím nepochopitelnější, že jsou to právě ctnosti projevované dobrovolně ukázněnými sokolskými šiky, které nám jinde chybí, kterých potřebujeme více než soli a s nimiž — skutečně byli bychom národ, před kterým se smeká.

Věru, člověk, který by přišel z daleka a nic nevěděl

o našem národě a spatřil naše sokolská „prostná“ v takový den slavnostní, jistě by zvolal: Jaký to asi je národ! My však v těchto letech devatenáctistých, v letech mravních porážek a politické bídy, můžeme si jen povzdechnouti: Jaký to mohli bychom býti národ! Anebo: Jaký budeme jednou národ — snad!

Jak to přijde však, že my, národ historického idealismu, národ z polovičního hrobu znova životu navracený obětavostí a mravním hrdinstvím, sešli jsme hned po prvních krocích nové své mužnosti na scestí, které dovolilo korupčním živlům rozplemeniti se v klíně národa měrou, které se dnes děsíme? Jest pro to jedno poněkud utěšující vysvětlení: Nejsme vyjimka, v srdci znova zestárlé Evropy stalo se s námi jen to, co se děje s jinými, se všemi snad, ziskuchtivý lidský typ západoevropský rozmohl se s pokračující naší dospělostí i u nás, a my pocítujeme důsledky jeho vlády.

Když jsem v tomto listě mluvil o takzvané „očistné akci“ a „potřebě konzervativní strany“, mohl jsem citovat výroky typické pro tento dnešní stav našeho národního vývoje. Vzrůstem kasty českých velkostatkářů, vysokých byrokratů, církevníků, šlechticů a bohatých továrníků a soukromníků byla odůvodňována potřeba (tedy nikoli omlouvána eventuelní existence) „konzervativní strany“. Nuže, právě kasta zmíněných velkokapitalistických živlů, které jsme dříve neměli, která dříve mohla býti myslím spíše zcela poctivě konzervativní než dnes a o jejíchž jistých dobrých stránkách pro soudobou národní existenci nechci konečně pochybovati aniž osvojovati si soud o tom, jsou-li její stránky špatné dobrými zcela aspoň vyváženy. — Tato kasta je dnes přece první reprezentantkou aspoň nikoli pravého konzervatismu, nýbrž onoho velmi pokročilého a vynalézavého lidského typu, který v obohacování sebe nezná pravidelně míry aniž ohledů. Uznávati právo této kasty na zvláštní sobeckou politiku, čelící eventuelně proti demokratickým tradicím národa, znamená jen souhlasiti s neomezenou ziskuchtivostí typu, který není jen nahoře, nýbrž i dole, poněvadž své životní metodě snaží se všechno podříditi jednak násilně, jednak kalkulací s opičáctvím i se

souvislostí zájmů. Zkrátka, máme tedy již dobře vyvinutý lidský typ, který všude v západním životě vytváří tu velikou část moderního světa, jehož vzpruhou je ziskuchtivost, a tento typ nesetkává se u nás ani s odporem, ani se studem, nýbrž místy se zjevným a obecně s tajným souhlasem a ve svých vybraných exemplářích s onou směsí závidi a sympatie, která má bezděky v hluboké úctě ty, kteří dosáhli toho, po čem ostatní teprve baží.

I zde tedy dohonili jsme Evropu a počínáme býti na výši doby, což nepovídám jen ironicky. S dobrými nutno bráti i špatné stránky. Vše záleží na tom, co zachráníme z kalné vlny, jak se s ní vyrovnáme. Tu právě sokolské dni, na něž býváme právem hrdi, mohly by nabýti zvláštního, krásného, skutečně obrodného významu, který by ovšem rostl a ze slavnostních dnů šířil se na každého jednotlivce z řad sokolských s dalším prohlubováním sokolské myšlenky a jejím plodným a ustavičným tkvěním v mysli každého borce.

Nejlepší počátek byl by učiněn, kdybychom opravdu a rádně uvědomili si ohromný kontrast mezi naším dnem sokolským a naším dnem všedním, mezi divadlem, jímž nás povznáší slet našich junáků, a divadly deprimujícími, která poskytuje ostatní veřejný život náš na tolika místech. Tam nezištnost a kázeň, zde jejich opak, korupce a nevázanost. Tam skvělé náběhy k obrodnému lidskému typu, zde potomečkové loupežných rytířů.

Je zhola nemožno, aby v myslích junáků i diváků vracejících se ze dnů slavnostních nezbylo nic trvalého z mravních krás triumfů, při nichž jedni obětavě spoluúčinkují a k nimž druzí nadšeně přihlížejí. Tím snáze musí tedy tyto naše davy pochopiti a opravdu pocítiti tíživý šerosvit zmíněného rozporu, nebudeme-li ho zakrývati a stírat ani jím, ani sobě a odvodíme-li z něho všechna poučení. Jakmile pak vyjde tu zřetelně najevo, že úchvatné sokolské úspěchy jsou následek občanských ctností a naše nejbolestnější porážky následek občanských *nectností*, octneme se jistě na lepší cestě aspoň s demokratickým jádrem našeho národa, zapamatujeme-li si toho tak, abychom toho častěji

vzpomněli a dle toho jednali v našich všednějších zápasech a konech. Zapamatujeme-li si, že dnes je česká otázka otázkou mravní, otázkou našich občanských ctností a nové hlubší pokrokovosti, která ještě málo jeví se navenek a nemá dosud napsaného programu, jest však svěžím ovzduším lidí, kterým patří budoucnost: jádrem této pokrokovosti je překonání ziskuchtivého typu lidského.

Kdyby Sombart anebo jiní uvědoměli hlasatelé nového lidského typu — o kterém jsem již mluvil na tomto místě — spatřili naše sokolské šiky při svorné práci, tento obraz junáctví, lišící se naprosto a tak výhodně ode všech jiných hromadných projevů národa, příkře kontrastující s jejich povahou více neb méně zíštnou, sobeckou, zájmovou, jistě by zvolali, že zde vidí poprvé mocný a živý základ lepší budoucnosti, o které sní.

Nezištnost a kázeň stvořily sokolské myšlence dnešní její skvělé tělo, nezištný poměr k životu a kázeň, kterou ukládá vyspělé svědomí, mají se státi základem nové evropské kultury, která přichází. Hle, toť souvislost, která by neměla zůstávati povrchní! Tím méně, že na obou stranách stejné ctnosti vyplývají ze stejného zřídla, z kladného poměru k životu, z radosti života, z lásky k uvědomělé kráse fyzické i mravní.

Z tohoto hlediska a v době, kdy náš národ jižjiž potřebuje nového obrození, má sokolstvo více než kdy dříve vnitřní poslání nejnaléhavější a nejnárodnější: přenášeti vytrvale a soustavně ctnosti vítězíci na cvičištích i do života ostatního a neslavnostního. Je nesporno, že to dovede, bude-li více než dosud chtíti a bude-li více než dosud ve své snaze podporováno. Vždyť ten, kdo dovede nezištně obětovati čas a síly gymnastické kráse, která v celé své skvělosti projevuje se jen na sletech, v delších intervalech, ideálnímu statku, podporujícímu svěžest mysli a ohebnost těla, ten nemůže býti člověkem veskrze zíštným. A kdo dovede podřídit se společné myšlence, ideální myšlence v tělocvičnách a na cvičištích, ten nemůže býti člověkem naprosto neukázněným. Smysl pro nezištnost a kázeň, smysl pro život nikoli tupý a nepůvabný, je krátce zde a potřebuje

býti toliko rozšířen a prohlouben, utvrzen v přesvědčení, že sokolská myšlenka platí nejen v kroji, nýbrž i v obleku civilním. Máme dnes sokolské jednoty na každém významnějším místě své národní půdy; jakmile všude staly by se trvalou a zásadní oporou nezištnosti a kázně *za všech okolností*, bylo by veta po našich soudobých nemocech a po staré naší malosti. A nebylo by k tomu třeba myslím ani namáhavých úsilí: materiál, z něhož se budují naše „prostná“, musí býti dobrý materiál, snad tedy záleží vše pouze na dobré vůli těch, kdož dělají plány...

Kolega M. nadhodil v jednom předsletovém čísle tohoto listu dobrou věc: Kdyby tak jednou sokolstvo ujalo se i ušlechtilých odvětví sportu! A dodávám: i dobrých stránek neprofesorského skautství, poněvadž nové sblížení s přírodou jest jednou podmínkou lepší kultury, jednou vlastností nového, pokojného lidského typu. Pak by opravdu sokolské junáctví bylo úplné a sokolstvo vsávalo by v sebe všechny mladé a jaré síly národní, stalo by se jediným silným východiskem české budoucnosti.

V době, kdy jisté kruhy, bohužel i české, chtěly by učiniti z naší mládeže mladé veterány, tolik síly měl by míti náš národ, aby bezohledně prosadil všude zásadu: Co Čech, to sokol, nikoli jako vlastenčící heslo, nýbrž jako skutečnost, s kterou musí počítati kdokoli a která platí pro útlou českou mládež stejně jako pro muže.

Nejen „Zpátky ni krok!“, ale i „Kupředu!“ je sokolský příkaz, a věru, cest vpřed je tolik, že se až hlava točí při pomyslení, čím bychom se stali, kdyby všechny byly rázně nastoupeny!

Bez podpory celé opravdu české veřejnosti nemohli by ovšem naši borci sami ani postupem času přiblížiti se k cílům, o nichž sníme a po nichž volá vlast. Skutečně celý národ musí státi za svým sokolstvem, má-li české junáctví býti silno za všech okolností a pokračovati dle potřeb vlasti. Zde nutno soustavně napravovati staré poklesky, zde nutno bezohledně v zárodcích ničiti protivné a odstředivé snahy. To ovšem nemluvím o klerikálech: ti nechť si jen zůstanou tam, kde jsou, je dobře všemu, s čím nejdou. Živly skutečně

klerikální jsou na celém světě něco vedlenárodního, stojí jako jisté ústraní při národní budově a počítajíce s nebem a peklem nemají práva, aby se s nimi počítalo na zemi více, než je nezbytně nutno. Ale do všech ostatních českých mozků, přepadávaných chvílemi stranickou zjištností a národní nekázní, nutno vždy včas zahřmíti ta dvě slova, která vítězí na sokolských cvičištích a jsou jediné schopna znovu obroditi náš národ: nezištnost a kázeň!

Tak to *cítím* a nemohu si pomoci, a všechno rozumování a filosofování mých bližních nemůže na tom nic změnit. Člověk je pouze trochu lepší a často i špatnější živočich, jeho „duše“ je funkce hmoty, řekněme to třeba poněkud líbivěji: jakési fosforeskování hmoty, jehož nesmrtelnost je toliko hračka dobrá pro spiritisty; život, bezpochyby konečný, je překrásná věc, a lidé, jakmile jali by se mysliti více na své společné štěstí než na svůj soukromý zisk, mohli by si jej uspořádati ještě krásněji, tak dokonce, aby všechno nutné a přirozené zlo zabraňovalo jen pocitu nudy z příliš mnoha dobra a pokoje. Ze všech mimozemských úkazů nejvíce hvězdnatá nebesa a nemálo tím, co o nich již víme, zmnožují mi krásu života — řekněme — hádankou svou. Nepřijímám pro ni ovšem žádného z domýšlivých řešení náboženských nebo filosofických, která mne nudí, pokud nejsou vyslovena v dobrých verších; cítím pouze: bylo by divno, kdyby tohle nemělo nějakého zvláštního smyslu, nám prozatím naprosto tajného. Ale kdybych i dostal o bezúčelnosti všeho důkaz tak bezpečný, jakým zjištěna je kulatost země a jiné podobné věci důvěryhodné, jsem jist, že by se mi stejně líbil ptačí zpěv, vonný les, rybnatá řeka, červený den, a také dobrá báseň, smělý obraz, důmyslný stroj, hýbající se dav, ba pracoval bych dále na tom, co je mi milé, miloval bych jedno, nenáviděl druhé, rozhorloval bych se a snil. Mám prostě jisté pudy jako každý člověk, které se jakžtakž regulují vzájemným třením a zevnějšími okolnostmi, ale nedají se z organismu vyrvat.

Jsem tak primitivní, chcete-li, že mi docela stačí holá skutečnost: že dobří lidé nejsou horší, jsou-li ateisty, ani méně jemní nebo plodní, a že špatnému člověku nepomůže sebelepší náboženství. A proti některým německým a po nich českým novoidealistům, kteří ateismem a takzvaným materialismem chtějí odůvodňovati dnešní převahu zistného lidského typu, mám další holou skutečnost: většina

moderních hrdinů, velikých altruistů a lidí skutečně krásných vzešla z kruhů více nebo méně ateistických a číře pozemšťanských, kdežto mezi lidmi novonáboženskými nalézáme napořád nerozhodné a mátožné karaktery, donkichotstva, estéty, v nejlepším případě obratné spisovatele, milující paradox a sofisma, slovní hříčky, filosofickou gymnastiku, a nikoli zcela bezdůvodně hledávají řádní lidé za dnešními mystiky nějaké gaunérství. O staronáboženských církevnických kruzích ani nemluvě: zde je úpadek mravních a životních hodnot jasný a přirozený.

Přes rozmach německého i jiného monismu a jeho organizací je toto mé cítění a primitivní myšlení ovšem zcela nemoderní. Nedá se upříti, že pokračuje perioda „novidealismu“, které se teď říká náboženská renesance. Bojím se však, že jest omezena na filosofické a literární kruhy, které naprosto nejsou schopny obroditi náboženství netoliko jako pojem, nýbrž jako skutečného kulturního a sociálního činitele. Abychom mohli věriti, že se opravdu rodí nové náboženství, museli bychom myslím slyšeti *modlitby*, a nikoli *krkolomná rozumování* odborného nebo literárního rázu, museli bychom viděti kolem sebe pokornou *zbožnost*, a nikoli *marnivost* literární nebo učeneckou, která je spokojena, když u svého soupeře objeví domnělou nebo skutečnou chybičku.

Jako ve výtvarném umění i v literatuře a ve filosofii jest takměř veškero skutečné, odborné dění mimo dosah a upřímnou účast širších vrstev, bez nichž však obejde se snad umění, ale nikoli náboženství. Vyfilosofovaný náboženský duch nepřejde nikdy do krve davům, které, budou-li ještě někdy potřebovat nového náboženství, opatří si je zcela jinou, živelnější cestou. Dnešní „náboženská renesance“ děje se takměř mimo život, v odborném koutečku, poněvadž národové mají prozatím důležitější, životnější starost: jak by se zbavili všech těch náboženských a církevnických činitelů, které jsou všude oporou reakce a chytrým obhájcem a pomocníkem hrabivého lidského typu.

Jak jsem pravil, nesnesu filosofie a náboženství jinak než

v dobrých verších, což ovšem neznamená však, že mám rád a čtu takzvanou filosofickou a náboženskou poezii, která se neskládá pravidelně z dobrých veršů. Nicméně, abych nebyl příliš logický, přečtu si tu a tam nějakou vážnější filosofickou kapitolu a někdy, z nějakého předsudku, sáhnu váhavě i po některé české úvaze nebo brožůrce. Tak jsem se znásilnil již několikrátě statěmi prof. Mareše a nedávno monistickým spiskem F. V. Krejčího a odpovědí, kterou mu dal v Pokrokové revui (č. 7—8) PhDr. T. Trnka.

Dojem je stále týž: u našich monistů mnoho hrubého a dogmatického, u jejich protivníků mnoho pohrávání si s abstrakcemi, mnoho sofistiky, kazatelství, učenecké mar-nivosti. F. V. Krejčí patří k těm, kteří se domnívají, že je nutno nalézt náhradu za náboženství. To předpokládá tuším názor, že víra byla lidem vzata, ač jí potřebovali, a nikoli že od nich odešla, poněvadž přestala jim býti potřebna. To je však názor, který skutečnosti neodpovídá a který není ani potřebný. Nejednáť se nám přece o to, abychom z nějaké volnomyšlenkářské spekulace vytlačovali náboženskou víru nějakou vírou vědeckou (vždyť hodnota jejich jest ve skutečnosti stejná), nýbrž abychom zlomili moc stínu, přežitek toho, co bylo a več se věřilo, ale co není již a co hatí náš život svou umělou prodloužeností. Nechceme nikoho přemlouvati, nikomu bráti víru, chceme jen svobodu pro ty, kteří jinak věří nebo nevěří vůbec. Kdysi bylo to módou, ale dnes jen zřídka upadají lidé po takzvané ztrátě víry v chorobný stav: přirozeně a obecně odvracejí se vždycky od dogmatických věr náboženských i vědeckých a jejich životní síla a ideálnost spokojuje se intuitivním chápáním krásy a závažnosti života. Kdo nemůže se obejít bez dogmatické odpovědi na hádanku života, je na tom stejně, dostane-li ji od katolického kněze nebo od socialistického monisty, dostane-li náboženská dogmata nebo Ostwaldovu energetiku; lepší budoucnost naše záleží však na lidech, kteří se obejdou bez dogmat vůbec a jejichž pud k životu nechce být komandován ani tak, ani onak, nýbrž volně se rozvíjeti. Jen z této svobody, z této volnosti pro cit, intuici především, může se zroditi

sociální soulad, jež dnes každý tlak dogmatu, vyvoláváje protitlak, ničí, který však může se státi jednou otcem silné jednotící moci, vedoucí lidstvo z dnešního zmatku ke karakteru.

Oč se dnes jedná, a F. V. Krejčímu také, je myslím změna naší životní metody, obrození našeho života svobodou, spravedlností, svědomím, nezištností, kladnými a pokojnými životními hodnotami. V denních snahách a zápasech jest nám upravovati v sobě i v okolí cestu, po které nový lidský typ zatlačuje pomalu vládnoucího člověka hrabivého. To nemá co činiti s odborným filosofováním, jež nutno ponechati pěkně v jeho studovnách. F. V. Krejčí si zafilosofoval, a následek toho byl, že PhDr. Trnka rozdrtil ho filosofickými pravdami: když řekne život, je totéž, jako když jiný řekne bůh, náboženství jest jen jinou formulí vědy, účelem života je smrt a účelem smrti je život atd. Takové mudrování, na svém místě snad docela úctyhodné, není přirozeně pro lidi, kteří chtějí působiti a jednati.

K podobnému výsledku dojde člověk, když čte vývody prof. Mareše, předbojovníka konzervativní strany. Zde jsme v království duše, rozhodného protivníka hmoty. Až lidský duch, pán přírody, zvítězí nad hrubou hmotou, nad zvířecím životem, pomine materialism a s ním veškero prospěchářství. Hmotářství je vším vinno. Z něho musí se člověk povznést k nadčlověčství a k nadoblačným výším. Také zde mluví se velmi mnoho o novém náboženství.

Řekl jsem již, jak já to cítím, a spory biologů, fyziologů, filosofů atd. málo mne zajímají. V jádru jsou to velmi staré spory. Dva prastaré tábory. Jednou jeden, podruhé druhý má vrch. Nemohou se přesvědčiti, vytýkají si vzájemně nevědomost. Ale je-li vědecké jádro pro odborníky, jsou jejich mravní kázání pro všechny. A prof. Mareš velmi mnoho káže.

Někdy se mě to osobně dotýká. Ubližuje zvířatům, která miluji a jimž se obdivuji, horlí proti hmotě, a já jsem nejšťastnější, jsem-li jen jí, kvetoucí a k slunci se pnoucí, obklopen.

Tu se mi tedy stává, co se mi velmi často děje. Mám totiž ve zvyku viděti pěkné stránky věcí, které jsou přede mnou haněny, a ošklivé stránky těch, jež někdo mi velebí. Ostatně při takové choulostivé věci netřeba ani tohoto zvyku: snad každý z vás, když se mu bude „duch“ takto cpáti mezi oči, pokrčí rameny a zašeptá aspoň: Ubohá lidská duše!

Ale já si myslím: aby mohl někdo právem takhle štváti „ducha“ proti hmotě, zda nebylo by mu předem dokázati, že tento duch obejde se bez hmoty, a zda nebylo by mu předem vyvrátiti strašlivou svázanost ducha s hmotou?

Jak pravím, jsem člověk primitivní, už mi to řekli věhlasní lidé, ale jakáž pomoc. Vstávaje léhaje to cítím: ten lidský duch je spoután neodvolatelně tisícerými okovy a tisícerými pavučinami, jež jsou snad okovů ještě silnější, a pán přírody je prozatím jen nadutý a mnohomluvný parvenu, připustíme-li ovšem na okamžik, že ta naše duše je něco víc než ono fosforeskování hmoty.

Její nesmrtelnost? Jaká námaha, aby byla udržena. Ale já si myslím: buď, anebo! Buď odchází neporušena z našeho těla, když ono přestane definitivně fungovat, a pak musí přece někde býti: snad se vtěluje do jiných lidí, snad do zvířat; snad čeká někde v koutečku na poslední soud; snad bloudí mezi námi a mají pravdu spiritisté. Ale tomu všemu tuším říkáte pověra. Pak zbývá jen druhá alternativa: že se rozplývá, mizí s poslední jiskrou lidského vědomí. Ostatní vše jsou fráze, posvěcené tím, že k nim prý nutně dospívá každý filosof. Žijeme prý ve svém potomstvu — pokud nějakého máme. Žijeme věčně ve svém díle — pokud jsme nějakého zanechali. A když toto vše nestačí k přesvědčení, zbývá duše jako filosofický pojem; to je však pojem příliš odborný, za nějž si člověk ve světě nic nekoupí a jenž se naprosto nehodí k tomu, aby se na něm budovalo něco pro svět laiků.

Vím, ve dvacátém věku nemělo by se mluvit takto, řekněme, naivně; ale chci tím jen říci, že filosof, který vyjde ze své studovny, aby kázal, hlásal, strany zakládal a náboženství přinášel, musí býti připraven odpovídati

docela prostě na docela prosté a staré otázky a filosofické pojmy nechat doma nebo na katédře.

Tu je totiž něco navýsost důležitého pro nás, jimž jde o jisté praktické věci více než o jádra učených sporů a kteří si myslíme, že jakmile tyto praktické věci budou rozřešeny a upraveny, jakmile náš život bude zbaven přežitků a balastů, uměle z vypočítavosti udržovaných, najde si lidstvo brzy a samovolně nové formy pro své nadšení a pro svou bezbožnou možná zbožnost. O to se jedná, aby „*filosofické pojmy*“ *nebyly nám v denních zápasech podsunovány pod prosté, jasné, zřetelné pojmy všední*. Filosofickým pojmem může se státi všechno na světě, také peklo a očištec, a tož bojujeme-li proti jistým přežitkům, obecně dnes nebezpečným, nechceme, aby mrtvoly byly znova veřejně oživovány jen proto, že mají ještě nějakou jinou existenci z hlediska filosofického. Chcete-li, horlím jen proti překotnému popularizování toho, co patří do odborné učebny, poněvadž tam to má zcela jiný smysl než venku. Přiznávám se ostatně, že nepovažuji toto popularizování vždy za bezúmyslné, lépe řečeno za něco, při čem není vedlejších úmyslů, osobní nebo jiné politiky. Byl bych rád ovšem, kdyby vývoj nejasných dnešních snah a poměrů usvědčil mne z podezřívavosti.

2

Uvažuji o tom, kterak asi jednal by člověk, u něhož všechno bylo by ovládnuto duchem, a kterak asi měla by vyhlížeti doba vítězného lidského ducha.

Existují dva druhy hlasatelů ducha. Jedni, profesorštější, zdůrazňují starou zásadu: Sana mens in corpore sano. Druzí, literárnější, dávají naopak rádi zalesknouti se duchu z těla chorobného: chtějí se domnívati, že čím tělo je zdravější, tím pevnější jsou okovy ducha, a že z těla chorobného prýstívá duch volněji jako víno z popukané lahve. Jedni i druzí mohou býti vzati za slovo.

Zdravý duch ve zdravém těle je pěkná věc, na které by se měli lidé jistě shodnouti. Ale což jsme až dosud nepozoro-

vali pravidelně, že právě zdraví duchové ve zdravých tělech nemají náklonnosti k dnešnímu intelektualismu a ke všem oněm věcem a směrům, které jsou zdánlivě výhradně z ducha a pranic z těla? Naše představa zdravého ducha ve zdravém těle kryje se s obrazem člověka poněkud samostatného, člověka veselého a prostého, který drží se při všem v jistých moudrých mezích, ale na druhé straně také se nevykleštuje, má bystrý a svérázný úsudek a ke všem věcem jde přímo, časem i poněkud zhurta. V mnoha věcech podobal by se bezpochyby občanu z antické republiky nebo i jistému druhu mužů gotických, kdyby naše doba nenutila ho ke sterým zvrácenostem. Má smysl pro pokojné hodnoty života, patří k mírným požitkářům, kteří žijí pro svou radost, a pochutnávají-li si na něčem, nejsou rádi vyrušováni. Nepatří k lidem, jimž se říká hlubocí, kteří se ve všem nimrají, všude hledají problém a mudrováním a citlivůstkářstvím ztrpčují sobě i jiným hezké dni. [To je zcela přirozeno, je-li, jakož věřím, duch funkcí hmoty, i zdravé tělo, úplně zdravé, a tedy i s orgány ducha, musí přece vykonávati svou funkci zdravým normálním způsobem. Zdravý organism nebude si přece kaziti svůj pravidelný chod hypertrofií jedné své části; pročež zdravý duch ve zdravém těle je *normální duch*. Tedy jen s normálním duchem měli by počítati ti, kdož do království ducha přijímají milostivě i skutečně zdravé tělo. Ale normální duch nejméně ze všech pomýšlí na to, aby si hrál na pána přírody. Jde mu především o vnitřní spokojenost, a nikoli o dobovyatelské tituly a úspěchy. S přírodou žije v míru jako s dobrou sestrou, v míru žije i se svým tělem, které je částí této přírody, a netrýzní je ani přesycováním, ani asketismem.

Berouce s sebou zdravé tělo, jsou tedy myslím filosofové vítězného ducha sami proti sobě. Zdravé a silné tělo nemívá smyslu pro jejich koníčka a bývá mu milejší svěží vzduch v pokojné osadě než sebetitánštější útok na nebesa.

To druzí chvalořečníci ducha vědí dobře. Jejich ideálem je proto zeslabené, zesubtilněné a aristokraticky křehké tělo. Domnívám se, věřím pevně a doufám, že člověk zůstane

člověkem. Nietzschev nadčlověk měl pro mě příjemný smysl jako jeden ze soudobých výrazů veliké touhy po člověku osvobozeném od křesťanství a ode všech našich hypochondrií a přežitků. Nadčlověk jeho přežvykačů je docela protivná a nekýžená věc. A právě vůbec nemyslitelná bez zdecimování těla. Celý svět pokrytí dekadentní kulturou, co nejvíce noční, kavárenskou a literárně dychánkovou, lidské tělo proměnit v okleštěný stín, neschopný zroditi silné a štavnaté myšlenky, ale zato světélkující marnivými subtilnostmi, — to jest jejich ideál.

Krátce řečeno: do říše ducha a pána přírody chtějí nás zavést jedni mravním pokořením zdravé hmoty, druzí mravním i fyzickým. Výsledkem jejich snah může býti však vždy toliko zmetek. Mimoto něco, co bylo a jest, sotva však něco, co bude, poněvadž lidstvo počíná býti syto intelektualismu, estétství a hrabivé dobývačnosti. Lidé počínají opět mysliti více na své štěstí než na slovní hříčky a zisk.

„Ubohá lidská duše“ zůstane, čím jest. Není ostatně tak ubohá, jak se zdá těm, kteří se stále obírají více nadčlověckou iluzí a zduchovnělou fikcí dvounohého neopeřence než člověkem, občanem a jeho potřebami. Ubožejší stala se teprve tehda, když hrabivý lidský typ podporovaný rytíři ducha uložil celému světu nezdravou životní metodu ziskuchtivosti. Ale přeceňování lidského ducha a jeho mravního významu, věčné zdůrazňování dualismu hmoty a ducha je nesmyslné a nebezpečné. Z něho právě vzniká atmosféra, v níž „ubohá lidská duše“ je náležitě ubohá.

Čeho je nám třeba, to dalo by se krátce vyjádřiti slovy: *smír s hmotou*. Je to přesvědčení, že nic nejsme bez hmoty, a že kdybychom byli sebevíce, nezdoláme ji tak, abychom ji skutečně ovládali ke svému štěstí. Ovládáme ji jen potud, pokud my jsme v ní a ona v nás, pokud jsme jako rostliny, které hlavy svých květů vztyčují nad celou louku, ale každá rebelie proti hmotě, nestojí-li nás život, stojí nás aspoň štěstí, ono volné rozestření celé bytosti na všechny povahou připuštěné strany, jež zdá se býti jediným úkolem a cílem naší existence.

Pochopíme-li, že duch není zcela nic suverénního a samobytného a hmota nic méně vznešeného, octneme se ihned na pravé cestě. Většina lidí to ovšem cítí a ví, ale nutno si to upřímně přiznati, netvářiti se, jako by to nebylo pravda.

Čím je lidský duch, tato moc vznášející se velebně nade vši hmotou, když jeho vlastníka rozbolí pořádně zuby? Směšná námitka, není-li pravda? Ale o nic směšnější než fráze o panování člověka nad přírodou, vymyšlená v uzavřené sednici učencově. Vezměme si však jednoho po druhém všechny veliké duchy. Že ano, měli a mají své takzvané slabosti. Mnoho slabostí. Nejednou tolik slabostí, že nebýti jejich geniality v tom neb onom oboru, považovali bychom je snad za velmi nízké exempláře lidského rodu. Och, jak to jen přijde, že ten lidský duch je ve většině těchto případů tak jednostranný, že ovládá sice geniálně bitvy, vědecké disciplíny, románové skladby, ale ve sterých a sterých jiných okolnostech, k nimž také je třeba ducha, naprosto selhává? Nemyslím tím ovšem, že by měl takový génius vyniknouti ve všech oborech, myslím na jeho prostý občanský život, kde jedná dnes nemotorně, zítra naprosto bezduše, pozítří třeba výslovně špinavě. I když pomíjíme, jak se sluší, všechny tyto géniovy slabosti, poněvadž nedali bychom přirozeně jeho vědeckého, uměleckého nebo jiného díla, které trvá, za to, abychom v jeho osobnosti měli výlupek lidských a občanských ctností, které hynou, samy spory o tuto věc dokazují, že lidé jsou velmi zmateni touto nedostatečností velikého ducha, jehož genialita mizí takměř, jakmile se člověk octne před prahem své studovny nebo mimo svůj obor. A jakých úžasně malicherných průvodních zjevů potřebuje často vynikající duch, aby mohl pracovati!

Není však nutno ani uchylovati se ke géníům. Uvažme jen, jaké maličkosti, jaké prášky hmoty určují projevy dobrého ducha normálního. Jak se změní politováníhodně nejlepší duch takový, když jeho vlastník náhodou špatně se vyspí, nebo zkaží si žaludek, nebo... Och, je toho příliš mnoho, proti čemu jsme takměř bezbranni. Vypovídáme

boj na nůž hmotě vůbec, a jediné bolení zubů, jediné docela malé zkažení žaludku činí z nás její loutky!

Řekl jsem, že většina lidí cítí a zná povšechnou slabost lidského ducha — mluvím o něm stále jako o nikoli pouhém „fosforeskování“ hmoty; je to pohodlné, poněvadž tradiční — a jeho determinovanost hmotou, třebaže se k tomu vždy nezná. Nicméně však, v praxi, jak zřídka s tím počítáme! Dáváme se například unášeti vlastními i cizími stavy, o nichž mohli bychom věděti, že nevznikly normální a zdravou cestou. Reagujeme vážně na projevy, o nichž mohli bychom věděti, že jsou následek nějaké poruchy; sami činíme v chorobném stavu projevy, které chtějí býti vážné. Denně vídáme, jak většina lidí jest neschopna posouditi svého bližního dle nejzřetelnějších znaků nebo vykonávati kontrolu nad sebou! Pozorujeme na ulici mimojdoucí. Kolik jich má sebe v moci! Snad ten či onen řeší cestou nějaký problém, ale jak komicky vyhlíží, poněvadž neovládá přitom svého těla. Zkrátka a dobře: lidé neznají sebe a neznají se navzájem. A čím složitější stává se naše myšlení a cítění, tím více toho poznávání lidem uniká. Člověk nezná dosud člověka, ale mluví již o nadčlověku. Pán přírody nezná a nemá v moci, v pevných rukou přírodu nejbližší, sebe, ale kasá se k nadoblačným výšinám.

Bylo by tedy velice nesnadno představit si, jak po vítězství ducha nad hmotou budou vyhlížeti lidé a jejich doba, nehledíme-li ani k tomu, že sám děj tohoto vítězství je na prostou záhadou. Na papíře ovšem překonává se hmota velice snadno několika pastorskými frázemi, ale v životě činí nás pouhé bodnutí blechy hodně skrovnými.

Ve skutečnosti však rytíř ducha a pán přírody není nic, co nám chystá budoucnost, nýbrž něco, co již existuje a jest dokonce v zenitu své slávy. To je tragický omyl prof. Mareše: smělý a vznešený pán přírody nemůže býti připravován a jako typ pěstován, poněvadž jest již zde, mezi námi, a celý dnešní život jest jeho dílem. Pán přírody par excellence, bezohledný krotitel hmoty, duch, jemuž žádná dobývačná myšlenka není příliš smělá, toť dnešní hrabivý

lidský typ, toť náš Buržoa. Nejúžasnější zotročení hmoty provedl, nejsmělejší plány ducha proti hmotě pojal a systematicky. Nad náš pořádek není snad již myslitelné utopičtější pokoření přírody duchem. Neproměnil-li buržoa dosud veškeru půdu zeměkoule v jediný průmyslový podnik a neudělal-li ze všech lidí ochotné vojáky kapitalismu, není to věru proto, že by mu k tomu chyběla chuť. Svědomí přitom ovšem zmizelo. Také radost ze života zmizela. Občanské ctnosti staly se výjimkou.

Ale prof. Mareš je idealista a neuvědomil si, že pán a svědomí se pravidelně nerýmují. Sní o království ducha, syna božího, čistého a svědomitého člověka, a nevidí, že sen jeho dávno je uskutečněn, ale prozaicky a drsně. Lidský duch vyšinul se na trůn a zahájil éru nevídaného intelektualismu, syn boží porobil neřestnou hmotu: toliko čistota a svědomitost člověka zůstaly vzadu. Při realizaci vždycky něco z plánu odpadne.

Lidský duch je právě tak málo, ne-li ještě méně morální (a nemorální) jako hmota. Řeklo se mu: Panuj a nedej si v tom hmotou překážeti!, tedy ujal se vlády a ukázal se nejčistokrevnějším tyranem. A jal se hromaditi nekonečné bohatství.

Buržoova ziskuchtivost, to není „materialism“, to je produkt ducha. Člověk, který se chce dobře zaopatřiti, přestane, když má dosti. Systém nekonečného hromadění, systém bohatstev tak velikých a rostoucích, že člověk s celou svou rodinou může za života spotřebovati z nich nepatrnou jen část, nezrodil se z touhy po blahobytu, nýbrž z moderně titánské myšlenky...

Těmito diletantskými poznámkami, jichž smysl bych věru rád viděl u nás vyslovený povolanejšími ústy, chci říci hlavně toto. Svědomí, jehož potřebu zase jednou lidstvo pocituje a o něž zajímají se opět moderní lidé, nevyplývá přirozeně z intenzivního pěstování ducha a důsledného zotročování hmoty. Naopak. Hypertrofie ducha, která je dnes nepochybná a o níž možno mluviti mnohem oprávněněji než o „hypertrofii pokrokovosti“, je hybnou silou stoupy, kterou buržoa drtí a zotročuje si život, je přímou

příčinou bezohledné ziskuchtivosti dobývačného lidského typu.

Nové svědomí zrodí se, až duch stane se opět pokornějším a smíří se s hmotou, ne-li jako se svou matkou, tedy aspoň jako se svou sestrou. Řekněte: Mohl by soudobý veliký vykořisťovatel tak bezohledně stavěti pyramidu svého bohatství, kdyby se nepovažoval za svrchovaného pána přírody, za ducha, jenž má právo zotročovati hmotu, podřizovati ji svému hrabivému plánu, hmotu neživou i živou, půdu až do středu země a legiony fyzicky pracujících těl? Kdyby nebyl přesvědčen o vznešeném poslání svého ducha, nepojal by ho nutně stud?

SVATÝ VÁCLAV, ČEŠI A PAUL CLAUDEL

Osvětový svaz v Praze a nakladatelství Topičovo vydali „novo-ročenku“ v podobě jakéhosi malého a pěkně upraveného almanachu. Obsah knížečky jest celkem lhostejný a nevalně cenný. Pozornost zaslouží si toliko báseň Paula Claudela „Svatý Václav, král a mučedník“, která jest věnována Zdence Braunerové a přeložena Milošem Martenem a patří do cyklu Svaté obrazy české. Charakteristický jest již kroužek osob kolem ní seskupený. Báseň je po tvárné stránce velmi pěkná a zajímavá, hlavně místem svým mezi minulým symbolickým směrem v poezii a dnešní básnickou modernou. A Paul Claudel, bývalý francouzský konzul v Praze, je bez odporu vynikající básník. Zato není však takovým ohromným fenoménem, za jaký vydávají jej někteří estéti v Německu, například Blei, u nás Marten. Pan Claudel pracuje také v novém katolicismu, a to jej bezpochyby činí tak velikým v očích jistých literárních hysteriků a hypochondrů, milujících nečasové, neživotné, chorobné. Zmíněná báseň nemá smyslu zcela jasného. Anebo se mýlíme? Počátek básně zní:

*Ni surová pohanova rána, ani vztek kacířů,
ni zrádci, učenci, ni politikové,
ni ti, kteří na slavném prahu, kde visí zabité tělo,
sebrali zlatou kouli a korunu, jež spadla,
ni sirý národ, jenž ho zapomíná, nejsou s to,
by odtrhli od nebeské brány velebného Václava,
by odloučili od Církve a od brány boží
královskou pěst, jež ji drží za kruh a střed.
Zakořeněná mučedníková ruka, na které celé tělo visí,
ukazuj Bránu rozptýlenému, bludnému stádu! ...*

Nechť čtenáři sami soudí dle tohoto úryvku na ducha básně, jenž v dalším se nemění. Nevyhlíží to jako citát z listu odborně katolického? Není to tak trochu falšování české historie a smyslu naší národní existence? Jak pravím, báseň jest z hlediska literárního velmi pěkná, ale to přece jen nezabrání, abychom si nepomyslili, že máme na svém národním těle dosti domácích misionářů a že by bylo nutno, abychom s díky odmítli další misionářské úsilí — našich zahraničních přátel.

DEDIKACE

Dedikované exempláře knih nejsou dnes pražádnou vzácností u antikvářů (kteří jich ostatně nemilují příliš, poněvadž dedikace

bývají v nich obyčejně aspoň částečně a často velmi nedbale vyškrabány). Z toho můžeme souditi, že dnešní spisovatelé dedikují příliš často a měli by poněkud šetřiti se svými autografy. Také z toho jde najevo, že spisovatelé nedostávají pravidelně nic hmatatelného za své dedikace. Neboť kdyby lidé museli si dobře zaplatiti tuto „čest“, neběhali by s ní tak rychle k antikváři. — Tomu bylo dříve jinak. V druhé polovině 16. a na počátku 17. století psaly se do knih dedikace hlavně jen ze ziskuchtivosti a tento zvyk rozšířil se v té době velmi rapidně. Charakter dedikace jako osvědčení úcty autorovy k dotyčné osobě zanikl takměř docela: dedikace znamenala spíše prosbu o podporu, o peněžitou odměnu, která také jen zřídka zůstala nevyslyšena. Tím zmenšovalo se poněkud finanční riziko spojené tehda ještě s vydáním literární publikace a přátelé literatury měli tak příležitost, často asi nepřilíživou, osvědčiti se jako mecenáši poezie a vědy. Že se přitom hřešilo hojně na ješitnost, je samozřejmo. Zpočátku a po dosti dlouhou dobu byly dedikace postiženými opravdu přijímány jako osvědčení úcty a odměňovány více nebo méně vysokými dary peněžitými. Ale netoliko dedikace, také samy volné exempláře, jež autoři dostávali od nakladatelů, pomáhaly zvětšovati autorův výdělek. Byli-li autoři příliš chudí, aby mohli hraditi dosti značné výlohy spojené s rozesíláním exemplářů na vynikající a zámožné osoby, roznášeli je s přiměřenými prosbami dokonce sami. Pak i nakladatelé snažili se využití tohoto zvyku a činili si při vydání díla podmínku, že autor odebere jistou část nákladu, a tak kryli značnou část svých výrobních výloh. Zvyk se pak docela zvrhl, hlavně na počátku 17. století. František Hotman prohlásil, že své nejnovější dílo dedikuje tomu, kdo mu za to zaplatí 100 tolarů, k čemuž podotkl soudobý spisovatel francouzský: „Vidno z toho, že tento dobrý muž činí takměř obchod ze svých dedikačních proslovů: hledá všude mecenáše, jimž by je mohl se ziskem nabídnout...“ Dedikace staly se však i jinak mánií, která vedla k zábavným výstřednostem. Kazatel Bohumír Händel věnoval svou modlitební knihu dokonce „Našemu Spasiteli, Ježíši Kristu“. Za těchto okolností ztratily ovšem dedikace veškeru dobrou pověst a přestaly autorům vynášeti. Eilhard Lubinus, profesor v Roztokách, žaluje 1619 v předmluvě ke svému vydání Persia, že vynikající osobnosti teď dedikace tak špatně platí, a stěžuje si také na vzrůstající nevážnost k učencům. Zapomíná, že spisovatelé sami zavinili si ji svou vtíravostí. Zlatý věk dedikace definitivně přešel; bouře třicetileté války dovolovaly toliko nemnoha lidem pomýšleti na vydatnější materiální podporu literatury. — Jinak jest jisto však, že dodnes nalézáme hojně dedikací, nejen mezi těmi, jež se vepisují do jednoho exempláře, nýbrž a hlavně mezi těmi, které se vtiskují do celého nákladu knihy, jež mají zisťný smysl, třebaže každý spisovatel dnes odmítl by uraženě prosté a přímé zaplacení těch několika zdvořilých slov.

Špatné chová v sobě něco dobrého, praví spisovatel, jenž se v jisté malé revui schoval za pseudonym Méchant. Neboť špatné vyvolává výměnu názorů, kterou povzbuzuje hana, stíhající je. Potřebujeme špatného. Neboť vede nás dále! Což pozorujeme něco (eticky) dobrého? Sotva. Poučuje nás dobré? Ještě méně. Těšíme se jím. Ale resumé zní obyčejně: toť samozřejmé. Ovšem, dobré jest samozřejmé. Proto také koná se tak zřídka. Neboť spíše koná se nepravděpodobné než samozřejmé. — Život potřebuje potavy. Dobré mijí takměř bez následků. Toliko zlé má pozitivní konsekvence. A ty pobádají život. Teprve nemorálnost zplodila morálku. A teprve její stinné stránky povzbudily nové boje a vedly k řešení nových otázek kulturní hodnoty. Kontroverze byla vždy cennější než její předmět. Ale bezvadné dobro nevyvolá nikdy kontroverze. — Kdy se mluví o zdvořilosti? Kdo o taktu? Teprve když se stal poklesek... A toliko zločinci máme co děkovati za zákon. — Špatné je tedy přítel dobrého. Matka dobrého. A dokud bude špatné, bude se svět hýbat. A pohybu potřebujeme: znamená tolik jako práce a snažení. Špatné dává popud. Dobré jest cíl. Proto jest dobře, že se špatné stále udržuje. Neboť dobré samo o sobě jest bez významu. Nezajímá. Zplošťuje. Ničí sílu a vytrvalost. — Představme si normálního obecného člověka, typ klidného, řádného, bezvadného občana: kdo očekává od něho skutek razící cestu? Kdo najde u něho sílu a pevnost? Dobré, jež mu přešlo do krve a masa, takže špatné nenávidí jako hřích, učinilo jej klidným a pohodlným. Jeho pohodlnost povstala ze slabosti, jeho slabost z normy — normou jest to dobré, na něž si příliš zvykl. — A to není prazádná zásluha. To je samozřejmost. Je tedy typem filistra, který reprezentuje klid a rovnováhu. Klid brzdí a uspává nervy. Rovnováha uhýčkává. Duch malátní. Tělo stává se strojem. Všechno nové připadá mu rušením zdravého chodu tohoto kolostroje. Tak se stává nepřítelem kultury, která se obnovuje. — Také kultura vzniká z nekulturnosti. Lepší z horší. Chyby odůvodniti jest úlohou jemnocitného, chyby odstraniti úlohou silného člověka. K tomu náleží v každém případě silné city. A těch právě nezná buržoazie. Proto buržoa nenávidí právě tak člověka citlivě reagujícího, jemného jako silného... nenávidí každého extrému. A neuznává jeho oprávněnosti. Brzda pokroku je v každém směru příliš silná. To jest jistě špatné. Ale přece také dobré. Poněvadž tím zdržuje se dokonalost. Neboť dokonalost, to jest dobro konečně dosažené, znamená konec. Pak by nebylo snažení ani zápasu již: kulturní práce stála by tiše u cíle — nebylo by již třeba, abychom žili. Náš život byl by zbytečný. Tedy špatnému děkujeme za život, za oprávněnost k existenci... Chová tedy špatné v sobě něco dobrého...

Naše doba má zálibu ve speciálních monografiích odborných i přiměřeně populárních. Tyto, jsou-li hojně ilustrovány, tvoří zábavné a zajímavé publikace pro širší vrstvy, jež rády se dívají na dobré obrázky a rády přečtou si dobrou anekdotu, i starší. Dlouhá je řada takových speciálních syžetů pro obrázkové knihy, jichž bylo již použito. Od všeobecnějších přicházíme k velmi speciálním. Od ženy v karikatuře k Lole Montezové nebo Richardu Wagnerovi v karikatuře. Od nahého člověka v umění k válce, k ďábelskému, k zvířeti v umění. Specializace bude ovšem pokračovati, jakmile všechno obecnější bude vyčerpáno. Myslím například, že jednou a brzy dojde i na psa. Na psa v poezii, v literatuře, v umění. Zasloužil by si toho ostatně. Není mnoho zvířat, jichž osud tak obecně a hluboce byl spjat s člověkem jako osud psí. Pes v umění, to by byla docela zajímavá publikace. Nesnadnější byla by monografie Pes a jeho styky s člověkem. Znamenalo by to psáti takměř celou kulturní historii. Jaká cesta třeba jen od věrného společníka báčova na horách až po příliš intimního sexuálního důvěrníka jistých budoárů! Což teprve v jiných dobách a v jiných světech!

Spisovatelé zachovali se ke psu celkem loajálně, malíři jej milovali. Teprve u moderních autorů možno pozorovati jakýsi odpor proti tomuto zvířeti, jež dnes ovšem vidíme kolem sebe v exemplářích málo důstojných. Ale pes je tak srostlý s člověkem, že takměř každá zmínka o psu skrývá v sobě i narážku na člověka; vždyť i ty houfy degenerovaných a bastardních tvorů pobíhající po našich ulicích má na svědomí především člověk, jenž k čistotě plemene psího je povšechně tak lhostejný jako k čistotě plemene lidského: jde mu spíše o užitečnější býky a vepře.

Starší spisovatelé stranili spíše psu než člověku. Ještě Zo d'Axa například v kapitole o cařihradských, správněji řečeno galatských psech podotýká: „Podvratné filosofie vyplývají z prostých faktů. Cařihrad, kde potulují se tisíce psů, nezná ještě případu vztekliny. Hubený galatský pes ještě nikoho nikdy nepokousal. A proč? Nemá ani náhubku, ani pána!“

Moderní estét je na psa celkem velmi zlý. (Estétky jsou tuším shovívavější.) V nejlepším případě jej ironizuje nespravedlivě. Čteme například u jednoho mladého esejisty:

„Pes je věrné zvíře. Totiž u toho, kdo mu dává denně potravu, zůstane, a je-li pak i vyhnán, vrací se stále znova. Dokonce i na hrobě mrtvého pána zůstane ještě sedět, poněvadž neví, dostane-li správně a nadále potravu u pána jiného. A kde má jednou co žrát, tu snese i výprask a kopanec, tu vrtí ocasem a hledí se pánovi zalíbit. Tak velická jest věrnost psí. Pes je však také bdělé zvíře. Bdělost projevuje tím, že stále štěká, a je-li zvláště bdělý, tedy štěká nejen ve dne, nýbrž i v noci. Po celé noci dovede štěkati. Netoliko když zloděj přichází, nýbrž z opatrnosti i tehda, když někdo vzdálený jde mimo, anebo také

když vůbec nic se neděje, jen aby bylo vidno, jak bdělý jest. Slyší-li pak ostatní psi v sousedstvu, že jeden štěká, štěkají všichni, aby nezůstal sám. Následkem toho nemůže býti nikde provedena loupež. Zloději dostanou strach, a toliko toho, kdo má kus vuřta a hodí jej psovi, propustí věrné zvíře, aby mohl vniknouti do domu. Štěkot je psí řeč. Hafání otrásá vzduchem na každém místě a v každé době. Na lidech je toliko, aby to shledali krásným a dojemným. Kdo chce pracovati nebo spáti, musí si, pokud to jde, zacpat uši; nemocné, kteří trpí neustálým psím štěkotem, jest nejlépe přenést do sklepa. Vedle štěkotu dovede pes i kňučet a výt, hlavně když měsíček svítí anebo když jest hudba nablízku, což jej vždy zlobí. Vůbec mnoho zlosti má ubohý pes na světě. Na ulici nemá nikdy pokoje. Jede-li rychle mimo jezdec nebo kočár, musí se pes zlobiti a štěká na koně; běží-li někdo klusem, vrhá se za ním se štěkotem, vyskakuje na cyklisty a kouše je do lýtek. Z toho je vidno, že pes miluje všude pořádek. Vše, co se přičí pořádku a obvyklé pravidelnosti, jest mu nepříjemno. Vykonává úřad policisty a zapsal by jistě každého cyklistu, kdyby se byl naučil psáti. Ví, jak důležitým je zvířetem, a rád to stále lidem připomíná. Zejména aportování koná velmi vážně. Jako policajtu může se také psu státi tu a tam, že zraní mimojdoucího anebo usmrtí, aniž ví se proč. Ale tu jest jisto, že vina jest na mimojdoucím: proč mu nešel z cesty! — Pes má kožich s hustou srstí. V té drží se s oblibou různý hmyz, například blechy a veliké vši. Čím strapatější je srst, tím spokojeněji tu žijí, a pes musí se často velmi dlouho škrabat, než blechy vyskáčou a usídlí se u mimojdoucího člověka. Vedle hmyzu usazuje se v jeho kožichu také prach z ulice. A poněvadž pes je čistotný, čistí si srst o nábytek a koberce a otírá si vlhký čumák a zasiněnou hubu o naše šaty. To činí také, má-li svrab anebo prašivinu. Mnozí zlí lidé mají psu za zlé, že jeho stopy jeví se na všech schodech, chodbách a chodnících. Ale pes za to přece nemůže, neví si jiné rady, a poněvadž ve velkých městech žije na tisíce psů, musí býti ovšem také na tisíce stop po nich. Kdo si na to stěžuje, dokazuje toliko, že nemá citlivého srdce. Tak například nadávají-li obchodníci s ovocem. Vždyť stavějí své koše naplněné ovocem před krám všem psům právě do cesty! Psi nemohou projíti, zastaví se u košů, a ovoce dostane pak hořkou příchuť. — Ale jak rozkošné jest, hrají-li si psi spolu na ulici! Tu děti stojí kolem nich a mají z toho potěšení. Někdy se dvě psů sepere; tu zakousnou se do sebe tak, že jich nemožno roztrhnouti. Také se to někdy stává, když si hrají. To je krásný pohled. Ale obyčejně nahodí se k tomu někdo, kdo poleje ubohá zvířata studenou vodou. Poněvadž tedy pes je zvíře tak bystré a chytré, těší se u nás veliké úctě, a nazveme-li někoho psem, lichotíme mu tím vlastně. Jest přísně zapovězeno psům ubližovati. Kdo je psem přepaden a v rozčilení jej zabije, je potrestán vězením; bránil-li se však proti psu pouze, jest osvobozen. Spolky pro ochranu zvířat pečují o to, aby se všemi psy jednalo se uctivě a aby se hojně množili. Spolky pro ochranu zvířat mají k tomu hojně peněz. Pro spolky pro ochranu lidí nejsou dosud

peníze. Lidé nejsou také tak oblíbení jako psi a nemají rozhodně tak příjemných vlastností...“

Tato, jak zřejmo, velmi snadná ironie je očividně nespravedlivá. Nebezpečnější pro psa a závažnější jsou výroky, které o něm pronesl muž tak významný, jako byl Otto Weininger:

„Pší oko činí neodolatelný dojem, že pes něco ztratil: mluví z něho (jako z celé pší bytosti) nějaký tajemný vztah k minulosti. Co ztratil, toť jest já, vlastní hodnota, svoboda.

Pes má neobyčejně hluboký vztah ke smrti. Dlouho předtím, než se mi pes stal problémem, seděl jsem jednoho odpoledne k páté hodině v pokoji mnichovského hotelu, kde jsem se ubytoval, a přemýšlel jsem o ledačem. Náhle zaslechl jsem psa štěkati zcela zvláštním, pro mne novým, pronikavým způsobem a měl jsem v téže chvíli neodolatelný pocit, že v ten okamžik někdo umírá.

Po mnoha měsících slyšel jsem psa podobným způsobem štěkati – v nejstrašlivější noci svého života, kdy jsem se bil doslova se smrtí a zatínal jsem zuby do prostěradla právě jako umírající.

Podobné zážitky mají jistě i jiní lidé. V poslední sloce nejvýznamnější a nejkrásnější básně Heinovy ‚Pouť do Kevlaaru‘ čteme, která Matka boží ze života vysvobozující blíží se k nemocnému: ‚Pší štěkali tak hlasitě.‘ Nevím, je-li toto u Heina původní nebo z úst lidu převzaté. Nemýlím-li se, hraje také kdesi u Maeterlincka pes podobnou úlohu.

Krátce před zmíněnou nocí míval jsem totéž vidění, jež, soudíme-li dle Fausta, měl asi i Goethe: spatřil-li jsem černého psa, zdálo se mi, že jej provází ohnivá zář.

Směrodatným jest však pší štěkot: absolutně záporné výrazové hnutí. Dokazuje, že pes jest symbol zločince. Goethe cítil to velmi zřetelně, ač mu to snad nebylo zcela jasno. Ďábel volí si u něho tělo pší. Zatímco Faust čte hlasitě v evangeliu, štěká pes stále zuřivěji: nenávisť ke Kristu, k dobrému a pravdivému.

Nejsem, budiž podotčeno, pod Goethovým vlivem. Prudkost mých vlastních dojmů, rozčilení a myšlenek byla tak veliká, že jsem si na Fausta vzpomněl, ona místa vyhledal a jím teď poprvé, snad vůbec jako první, úplně rozuměl.

Pokračujme: Pes jedná, jako by pociťoval vlastní bezcennost; nechá se bít člověkem, k němuž se ihned opět má, jako vždy zlý člověk k dobrému. Tato vtíravost pší, vyskakování na člověka, toť funkcionalism otroka. Opravdu také lidé, kteří snaží se druhého rychle pro sebe získati, a přece chrání se takto jen před útoky, lidé, jichž nemůže člověk setrásti, mají pší tváře, pší oči. Tu poprvé dotýkám se onoho velikého potvrzení mého myšlenkového systému. Jest málo lidí, kteří by neměli jedné nebo několika zvířecích tváří, a ona zvířata, jimž se podobají, jsou jim rovna také chováním.

Strach před psem jest problém; proč není strachu před koněm, před holubem? Je to strach před zločincem. Ohnivá zář, jež provází černého psa (snad nejzlovolnějšího), jest oheň, zničení, trest, osud zlého.

Psí vrtění ocasem znamená, že každou jinou věc uznává za cennější než sebe sama.

Psí věrnost, která je tak oslavována a pro kterou mnozí považují psa za morální zvíře, může být právem toliko za symbol sprostoty považována: za otrocký smysl. (Vracení se po výprasku není žádná přednost.)

Je zajímavé, nač pes štěká; jsou to všeobecně dobří lidé, na které štěká, nikoli povahy sprosté, psi. Pozoroval jsem sám na sobě, že psi na mě tím více štěkali, čím méně jsem se jim psychicky podobal. Podivuhodno jest, že služeb domácího psa užíváme právě proti zločincům.

Psí vzteklna jest velmi zajímavý fenomén, příbuzný snad epilepsii, při níž člověku rovněž vytéká pění z úst. Obě nemoci podporuje vedro.

Nevrtí-li pes ocasem, nýbrž drží ocas napjatě a přímo, jest nebezpečí, že kousne: to je zločinný skutek, vše ostatní, také štěkot, pouze znamením zlého smýšlení.

Psi mezi lidmi v literatuře jsou starý Ekdal v Ibsenově *Divoké kachně* a nejvelikolepěji Minutte v Hamsunově románě *Mystérie*. Mnozí takzvaní „starí magistři“ reprezentují psí typ mezi lidskými zločinci.

Neboť že existují ještě jiní zločinci, to dokazují had, prase.

Velmi významno je také psí čenichání. Za ním vězí totiž apercepční neschopnost. Stejně jako u psa, také u zločince jest pozornost pasívně připoutávána jednotlivými věcmi, aniž je si vědom, proč se k nim blíží anebo se jich dotýká: nemá právě pražádné svobody již.

Že se vůbec pes vzdal volby, to vyjádřeno jest také jeho nepořádností v křížení s kteroukoli fenou. Toto nevybíravé míšení jest v první řadě eminentně plebejské a pes jest nejplebejštější zločinec: otrok.

Opakuji poznovu: je to zaslepenost, považuje-li se pes za etický symbol; dokonce Richard Wagner miloval prý psa. (Goethe zdá se že v této věci viděl hlouběji.) Darwin prohlašuje psí vrtění ocasem za „odvádění rozčilenosti“ („výraz pohnutí myslí“). Je to přirozeně výraz nejhorší sprostoty, nejponíženější devótnosti, která jest připravena na každý kopanec a pro všechno žádá si jen tím více...

Toto zlomení hole nad psem jest velice kruté. Nesmíme však zapomenouti, že pochází od učence, jenž filosofoval s očima horečně rozšířenými, a jest se nám spokojiti prozatím s politováním, že nedostatek místa zabraňuje nám paralyzovati tyto výroky jinými, pro psa příznivějšími a k němu shovívavějšími. Prosté oko neshledá na psu tolik zlého. Třebaže v obecné mluvě srovnání se psem jest urážkou a psí povaha neznámá nic pěkného, jest přece obecně považován pes za zvíře dobré, a najde se jistě mnoho lidí, kteří převahu dobrých vlastností u něho budou přesvědčivě dokazovati. Mnozí již to činili a veliká jest řada spisovatelů mezi nimi. Omyl jeho protivníků jest bezpochyby v tom, že jej soudí z hlediska příliš jednostranně lidského a zapomínají, že vlastností lidské a zvířecí jsou přece jen nadmíru od sebe vzdáleny, i když jsou si podobny.

Jest vidno však z citovaných fragmentů literatury o psech a z ná-
povědí obsažených v projevu Weiningerově, že nějaká kniha s názvem
například *Pes v literatuře* byla by docela zajímavá.

BODONI

Zvýšený zájem o knižní řemesla a krásnou knihu šíří přirozeně
i smysl pro staré tisky a jejich proslulé tvůrce, smysl více než sběratel-
ský. Což je zdravé, poněvadž se tím současně udržuje i smysl pro staré,
základní a nezměnitelné požadavky dobrého řemesla, jež je zcela
jinak nuceno dbáti tradice než umění svobodné. Pokud se budou knihy
sázeti a vůbec míti dnešní povahu od vynalezení knihtisku jim danou,
dotud pro typografa zůstane stránka stránkou jako pro stolaře stůl sto-
lem a dotud bude jí vládnouti též zákon přes veškerou nutnou zevní při-
způsobování se dobám. — V Itálii slavili koncem minulého právě roku
stoletou památku úmrtí největšího tiskaře osmnáctého věku, Giam-
battisty Bodoniho. Bodoni narodil se roku 1740 v Saluzzu v Piemont-
sku. Patřil k rodině znamenitých typografů, kteří ve své vlasti dávno
platili za nejlepší odborníky. Také jeho otec byl tiskař a měl v Saluzzu
veliký závod. Již v časném věku vyučil se Giambattista dřevorytectví
a dosáhl v tomto umění vzácné dokonalosti. Měl úspěch ihned s prvními
svými pracemi, dostával nové zakázky a k dalšímu zdokonalení
odebral se do Říma, kde ujal se ho brzy kardinál Spinelli, správce
proslulé papežské knihtiskárny „de Propaganda fide“, poradil mu, aby
se naučil orientálním jazykům a vyřezal typy pro tisk knih v těchto
řečech. To podařilo se Bodonimu po veliké námaze, takže již roku 1762
byla v tomto závodě vytištěna typy Bodonim řezanými dvě málo
známá díla, arabsko-koptický misál a Georgiho Tibetánská abeceda,
jež obě na konci mají poznámku: „Romae excudebat Johannes
Baptista Bodonus Salutiensis, anno MDCCLXII.“ Bodonimu bylo
tehda teprve 22 let. Přesto však, že v Římě našel hojně oblíbené i sliby,
rozhodl se Bodoni hledati si ještě výnosnější pracovní pole v Paříži.
Těžká nemoc zadržela ho však v rodišti. V té době zařizoval v Parmě
vévoda Don Ferdinand tiskárnu dle vzoru pařížského, madridského
a turínského a dal povolati Bodoniho v její čelo, a Bodoni, jakmile se
uzdravil, uposlechl tohoto čestného vyzvání. Zpočátku bylo mu ovšem
tisknouti typy, jež byly po ruce, takže jeho vkus ihned se neuplatnil.
Ale roku 1771 uveřejnil Bodoni své *Saggio tipografico di fregi e maius-
culi* (Typografický pokus o ozdůbky a majuskule), které jím řezány
a odlity byly. Tato sbírka měla veliký úspěch a podnítila jej k novým
pokusům, jež vyšly v dalších čtyřech letech a obrátily k parmské
tiskárně pozornost celé vzdělané Evropy. Takměř všichni italsí vladaři
jali se jej podporovati a rovněž vynikající soukromníci, mecenáši,
sběratelé a znalci zahrnovali jej zakázkami. Zejména *chevalier*
d'Azara, veliký hýřil v uměleckých vzácnostech, dychtil po jeho dílech

a přispěl nemálo k rozšíření dobré pověsti Bodoniho. Krása, bohatství, jasnost a svéráznost typů a ornamentů, které navrhoval a brzy také sám lil, jemnost papíru a jeho výborné vlastnosti pro hmat, obdivuhodná hloubka a čistota černí vyhovovaly všem požadavkům a jeho vydání byla rovnocenná s nejlepšími díly tiskařů francouzských a anglických. V první řadě jest obdivuhodným dílem jeho Homér, jehož řecké litery, výsledek znamenitého bádání, mají téměř hybnost písma psaného. Ale i latinské, vlašské a francouzské edice jeho jsou vždy stejně půvabné. Toliko nevždy dosti úplná korektnost textu vytýkala se mu časem, ale krása typů a čistota tisku zastínily zcela některé nepatrné poklesky v tomto směru. Svého Horáce vydal roku 1791 ve velkém foliu, ve stejném formátu roku 1793 svého Virgila ve dvou svazcích, roku 1794 v kvartu Osvobozený Jeruzalém, roku 1812 Telemacha ve foliu, roku 1813 ve třech foliových svazcích Racina. A jiná díla jeho byla zvláště chválena. Spisovatelé jej slavili, akademie jmenovaly jej svým členem. Papežové, císařové, králové a knížata významovali jej a zvali ke dvoru. Od parmského vévody dostal šlechtictví, Napoleon dal mu speciálně za Homéra doživotní rentu. Roku 1804 byla vydána na jeho počest medaile. On sám považoval za svou největší čest své Manuale typografico, o němž prohlásil, že by bylo samo stačilo proslaviti jej i v budoucnosti. Vyšlo 1788 a obsahovalo sto latinských písem takzvaných „*caractères romains*“, padesát „*italiques*“ a pětadvacet řeckých. Toliko Francie dlouho nechtěla uznati jeho pověst, snad vlivem pařížského tiskaře Didota, ale nakonec i tu (1807) dostal státní medaili za své výkony. — Bodoni byl bez odporu nejen nejplodnější, ale i technicky nejzdatnější italský tiskař. Srovnati možno s ním jen muže, jehož proslulé jméno jest Aldus Manutius, ale činnost tohoto spadá v dobu největšího rozkvětu knihtiskařského umění, kdežto Bodoni přišel v dobu, kdy bylo v Itálii téměř v úpadku, a proto jest tím větší jeho osobní zásluha. Zejména pak smysl pro monumentální měl větší než Aldus, jak svědčí titulní listy k jeho Horácovi, Virgilovi, Dantovi a Tassovi. Giambattista Bodoni zemřel 29. listopadu 1813 v Parmě; jeho mramorový pomník má jeho rodiště od roku 1872.

KNIHA NA CESTÁCH

Němci měli jednoho velmi dobromyslného a veselého malíře mnichovského, Karla Spitzwega, o němž nedávno vyšla pěkná monografie, okénko do milé starosvětské idyly. Tento čtverák maloval rád také pana Knihomola. Tu stojí stařeček na schůdkách uprostřed svých pokladů, až ke stropu takměř pěkně narovnaných, a knihy má po kapsách, pod pažďím, mezi nohama i v ruce. Tu sedí na pohodlné lavičce před domem, vylákán jarními úsměvy, a probírá se svými miláčky. Nebo je to příbuzný typ, starý kantor: sednička je plna sešitů, v koutě glóbus, na stěně mapa a na okně skupina kaktusů,

a mužiček stojí uprostřed, hledí se zbožným úsměvem na slunečko, které line se mírně oknem. Oba jsou zajatci papírů, jeden z vášně, druhý snad jen z povinnosti, ale oba zdají se tak šťastni a spokojeni.

Těchto dvě typů, starého kantora a knihomola, máme jako Němci. Typ kantora ovšem jest již takměř zapomenut, vytlačen světáctějším, organizovaným, moderním učitelem. Zato dnešní bibliofil je stále ještě považován za starého knihomola, svatého podivína, trochu směšného, který zná snad lidi a města minulosti, ale nevyzná se ve světě před svým domem. Tak hledí na něho aspoň ti prostí lidé, kteří nejsou ještě nebo již otráveni klerikalismem a nevidí v každém člověku, který má mnoho knih, podezřelou osobu, nebezpečnou církví a pořádku.

Skutečný knihomol ostatně nevymizel. Je ho velmi mnoho v dnešních bibliofilech, kteří sbírají prvá vydání bez ohledu k jejich literární nebo grafické hodnotě nebo erotika, nepřihlížejíce k jejich ceně kulturně historické nebo umělecké, nebo literárněhistorické kuriozity, nebo všechno o šermu například, o kostýmech, o jezdeckém sportu atd. Současně však šíří se typ blížící se k anglosaskému názoru, že knihovna patří k domácímu komfortu bohatého člověka a vzácné knihy jsou elegantním luxem snoba.

Názor, který vyvolal dobré skutky Williama Morrisa a jeho druhů, probudil renesanci knižních řemesel na Západě a který také u nás povzbudil hnutí bibliofilské (inspektor Weigner, prof. Táborický), že totiž kniha řemeslně dobrá a krásná jest především důležitý činitel kulturní a hospodářský a z tohoto hlediska zaslouží si býti propagována, tento názor nedobyl si však dosud náležité půdy. Ani mezi bibliofily, kteří jsou přece jen dosud častěji žárlivými „podivíny“ než kulturními pracovníky.

Nicméně byly vždy a jsou dnes dvojnásobně veliké rozdíly mezi sběrateli knih, a jejich eventuelní podivínství není o nic větší než podivínství těch, kteří hoří pro šerm, botaniku, politiku nebo holky. Listujeme-li v některém bibliofilském časopise dnešním, najdeme tu pestrost živou jako život sám a poučujeme se tu o mnoha lidech a věcech, o nichž starý typický knihomol neměl zdání.

Karakteristické je, že nejmodernější typ bibliofilského časopisu představuje malá revue, založená Franzem Bleiem a Hansem von Weber, Der Zwiebelfisch, kde sotva třetina věnována je knihám a ostatek životu velmi veřejnému.

Tím nechceme říci, že není často vysoce zajímavé i to, co se píše přímo z historie knih a jejich milovníků. Jiný odborný list přináší fejetonové kapitolky z těchto dějin, v nichž zpívá jasně život starý i nový, třebaže se tu nebojuje za kulturní hodnoty s vervou a úštěpačností Bleiovou.

Například: co vše dá se vyprávěti o knize na cestách! Jak hluboko vnikneme přitom do historie i života soudobého!

Montaigne ve statí Knihy v životě napsal: „Ač necestuji nikdy bez knih — ani v dobách válečných —, může se státi, že se na ně nepodívám

po celé dny, ba i měsíce; řeknu si pak, že se to stane příště, nebo ráno, nebo ve vhodnou chvíli, a zatím čas mizí a mizí, aniž mne to bolí, neboť nemohu říci ani, jak mne uklidňuje stálá jistota, že mám knihy po ruce, abych z nich ve vhodnou chvíli měl radost, a jak si cením pomoci, kterou mi poskytují v životě. Považuji knihy za nejlepší munici pro lidskou cestu životem a lituji všech inteligentních lidí, jimž chybějí.“

To není ovšem bibliofilská řeč, ale je to výraz zdravého a krásného poměru ke knihám, jenž jest možný a kýžený i tehdá, když si se sběratelskou vášní zakládáme na *svých* knižních pokladech. Pod obraz Spitzwegova Knihomola tato slova ovšem se nehodí. Jsou prosycena vzduchem, jenž věje, nikoli zatuchlou atmosférou žárlivě uzavřeného kabinetu.

Montaigne nečinil ještě rozdíl mezi knihami, s nimiž obcujeme doma, a těmi, jež čteme na cestách. V jeho době byl přísnější rozdíl mezi těmi, kdož dovedli čísti, a těmi, kdož toho nedovedli, neboť nebyla to naše doba, kdy umět čísti považuje se za samozřejmé u vzdělaného i nevzdělaného. Rozšíření této znalosti změnilo (nikoli prohloubilo) také názor na knihu jako průvodce na cestách, tak jako snadnost dopravy učinila z mnoha doma zůstávajících lidí ty, kteří čtou tam, kde by měli naslouchat a nazíratí, a stvořila nový typ knihomola, jenž nemá sběratelské vášně, ale zato z knih všechn rozum a nic ze života.

Za knihy pro cesty platí v našem věku nejdříve nejnovější cestovní příručky. Všeobecné pokyny pro cestující a zvláštní zprávy o směrech cest a jejich pamětihodnostech existovaly ovšem již dávno. Neboť čím obtížnější bylo cestování, tím přesnějších příprav vyžadovalo, a ještě v 18. století vyžadovala důležitá cesta, aby se člověk důkladně prokousal mnohasvazkovými průvodci pro náležitou zemi a z různých rukopisných pramenů je doplnil a opravil. Tak vydal gottinský profesor A. L. von Schlözer roku 1777 důkladné poučení o přípravách na cestu, Entwurf zu einer Reise Collegio, jež v detailech zdá se nám dnes velmi podivínské, ale celkem zůstává svěží a poučné, třebaže pravé moderní cestování umožněno bylo teprve železnicí a parolodí.

Pro umožňování cest námořních jízdními příručkami možno označiti za epochální Nautical Almanach, jež roku 1769 založil dr. Maskelyne a v němž anglická vláda později pokračovala. Byl ovšem určen pro lodní kapitány, nikoli pro cestující, kteří námořní dopravu pravidelnosti celkem neodvislé od větru a vlnění nacházeli zaznamenánu v kursovních knížkách teprve v poslední třetině 19. století. Železniční knížka kursovní měla svůj přirozený počátek v průvodci poštovním, o němž pan von Schlözer praví: „Kdo cestuje poštou, pro toho je nevyhnutelno studium poštovníctví každé země. Poštovní mapy nestačí; nutno míti speciální, a kde existují, autentické poštovní seznamy v kapse a znáti poštovní nařízení... Také celní a silniční nařízení jsou stejně nevyhnutelna.“ Vzájemné spojení cestovních směrů větší jednot-

ností dopravních řádů počalo také teprve v 19. století a bylo předpokladem pro přeměnu starých cestovních příruček s jich všeobecnými zprávami v dnešní, opatřené přesnými údaji o všem k cestě potřebném, přeměnu, která je spojena se jmény Baedekera a Murraye. Baedekerovy cestovní příručky počaly roku 1828, kdy vyšla prof. J. A. Kleina v Koblenci Cesta po Rýně od Mohuče do Kolína, příručka pro rychlé cestující; tu získal knihkupec Karel Baedeker, usedlý tehdy v Koblenci, pro své nakladatelství a vydal ji přepracovanou.

První Bradshaw vyšel jako Time Tables roku 1839. Ale takový železniční a paroplavební „jízdní řád“ prodělal od té doby nesmírný vývoj, stal se vnitřně úžasně složitým, a my jsme tak si zvykli aspoň na jeho zevnější, že si již ani neuvědomujeme, mnoho-li práce dá jeho sestavení a zhotovení. Logaritmové tabulky, které ještě v 18. století znamenaly vrchol typografické dovednosti, byly dávno překonány úkoly pro sazeče mnohem obtížnějšími, a teď již ani „jízdní řád“, napěchovaný drobnými ciframi, není pro moderní typografii to nejtěžší. Staré cestovní příručky vykonaly svou povinnost, zkazily se a potratily a staly se vzácností. Pro sběratele jsou teď svědky divných zašlých časů. Ale i bibliofil zachází s novými stejně nedbale jako dřívější lidé se starými a váží si jich toliko dle užitkové hodnoty jejich novosti.

Cestovní knížky upomínkové také již nejsou ty staré deníky, ozdobené ručními kresbami a rytinami a určené přejítí v rodinný majetek. Jako Baedeker a Bradshaw proměnily se v 19. století v turistické pomůcky spěchajícího cestovatele, který pro případ deštivého počasí bere si na cestu panorámata a alba fotografií. Fotografický aparát vytlačil kreslicí náčiní, pohlednice vytlačila pěkné rytiny a vznikly cestovní knížky, které cestovatelskému sportu dávají nové cíle globetrotterství.

Kniha, která se brala na cestu a měla bavit a vzdělávat, byla za starých časů velikých vzdáleností a pomalé dopravy předmětem pečlivé úvahy. Ovšem, římský úředník v provinciích měl rychlá spojení se světovým městem, jaká po pádu Římské říše nebyla po mnoho věků k dispozici ani nejmocnějším. Ale i on, když bylo mu na rok anebo i na déle odejít do barbarských zemí, musel dobře probrati zásobu svých svitků. A vzpomeneme-li si na Montaigna, že měl knižní miláčky, které jej na všech cestách provázely, pochopíme, že to nebyly knihy ledajaké.

Dnes „cestovní lektura“ znamená zvláštní druh knih; pravidelně jmenujeme tak potištěný papír, jenž celkem nestál by vůbec za čtení, kdyby člověk nemohl se všude poučit, ony spisy, spisky a časopisy, které nedovedou již postaru okořeniti cestu, a nemají-li za účel dráždit smysly k povrchním dobrodružstvím, neposilují, nýbrž uspávají. Odvádějí mysl, jak se říká. Ovšem, při dnešním lomozu, spěchu a neklidu jízdy nemožno ani pomýšlet na četbu vážnější. Moderní cestující potřebuje četbu tak lehce zábavnou, jako je náhodný flirt nebo roz-

hovor v kupé; „cestovní knihovny“ množí se následkem toho s rozmachem železničních sítí, odpovídající potřebě, které neodstraní mravokárci. Vznikají již i malé knihovny ve vlacích: dala by se tímto způsobem cestovní literatura poněkud regulovati, kdyby takové knihovničky sestavovány byly dobrými odborníky, a nikoli — jak možno předpokládat — byrokraty a policejními duchy.

„Cestovní knihovny“ starých časů vyhlížely jinak; byly předchůdkyněmi oněch kufrů na knihy, jaké si dal například zhotoviti známý zemřelý herec a bibliofil Josef Kainz, aby měl také sbírku knih mezi svými zavazadly. Mnoho více nebo méně vtipných vynálezů vymyšleno bylo pro tyto knihovny: například modlitební knihy, které se daly rozevřítí v malé oltáříky, nebo dřevěné folianty, ukrývající ve svém nitru spořádanou a pečlivou sbírku vybraných svazečků. Ledacos se o tom také vypravuje. Tak van Hultem cestoval prý v zimě Holandskem bez pláště, aby mohl lépe držeti na kolenou dvě sobě milých kvartových svazků, poněvadž ve svém voze neměl pro ně místa dosti bezpečného. Také staré zprávy o tom, kterak cestovaly knihovny sběratelů nebo stěhovaly se knihovny učenců, líčí různá důvtipná zařízení k ochraně knižního transportu.

Bedřich Veliký, který na všechna válečná tažení bral s sebou bednu s knihami, o kterou dokonce přišel jednou, poněvadž se stala válečnou kořistí, Napoleon I., který četl vždy v cestovním voze a pro svou polní knihovnu měl zvláštní správu a od svého velikolepého plánu dáti si tisknout pro potřebu v poli a na cestách knihovnu o několika tisících svazků upustil jen proto, že by to bylo stálo příliš mnoho peněz, — měli mezi historickými osobnostmi nejednoho předchůdce i následovatele v podobném úsilí. Jistý cestovatel a badatel vybral si několik málo děl, aby za polární noci mohl je důkladně prostudovati. O Theodoru Rooseveltovi (jinak spíše módním než velikém muži) a jeho „pigskin library“, jež obsahuje kapesní vydání „of standard works“, nejvýznačnějších dle jeho úsudku děl, která si dal svázat do vepřovice pro své africké potulky, napsáno bylo dosti jeho vlastním pérem i péry jiných. Jeho líčení loveckých dobrodružství děkuje za nejednu přednost svou této „pigskin library“. Utíkat ze stále těsnějších stěn sednice na knihy do širého života a neutíkat přitom od knih, to se každému vyplatí, i když není praktický Američan.

Když anglický král Jakub I., jenž nejraději pobýval ve své knihovně, navštívil Bodleianu, řekl prý, že kdyby nebyl králem, chtěl by býti vězněm připoutaným k toliko krásným spisům. Toto slovo je schopno učiniti řádné bibliofily ještě žárlivějšími na jejich poklady, tak jako gesto Napoleonovo, který prý své krásně vázané svazky oknem kočáru vyhazoval, když se mu obsah jejich nelíbil, zarmucuje je asi hluboce.

Ale mezi těmito dvěma extrémy jest nějaká moudrá cesta. Možno milovati knihy, ale netřeba kvůli nim státi se mnichem. Možno míti ke knihám vášně sběratelskou, ale netřeba honiti se slepě za kuriozitami. Soukromá knihovna má býti zrcadlo individuálního ducha a vkusu.

Bibliofil v nejlepším smyslu slova nestrpí v ní svazků, kterých pro to čono nemiluje, nerozšiřuje jí o konvenční artikle, o literaturu, k níž nemá žádného intimního poměru. Je to však také člověk, který neshlíží se v tomto svém zrcadle stále a miluje i čerstvý vzduch. A pokud jde o jejich cestování: Bibliofilovy poklady při dnešních lidských letech světem jsou celkem k politování; laciná knížka, kterou možno zapomenouti na sedadle v kupé, hodí se k tomu lépe. Na druhé straně však je také k politování bibliofil, který nechce nebo nemůže opustiti čtvero svých stěn a pro stránky života zapomínati časem na stránky svých knih.

O GALANTÉRII

Příkladem veřejné galantérie — píše jistý mladý spisovatel — jest „problém“, o němž často diskutuje se ve společnosti i v novinách: mají-li páni ve vozech pouliční dráhy nabízetí dámám svá místa k sezení. Toť však nejzbytečnější otázka pod sluncem, neboť řešena jest prakticky tím, že každý muž v tramvaji právě tak jako jinde v životě jedná s dámami dle osobní libosti. Kdo vstane, činí to buď ze starého zvyku, anebo z rozmaru, anebo poněvadž dotyčná dívka nebo paní se mu líbí, anebo konečně že chce stavěti na odiv své způsoby. Většina zůstane však seděti, a to právem! Nestydím se doznati, že téměř vždy patřím k těm, kteří zůstanou seděti. Jen ve zvláštním případě povšimnu si pohlavních rozdílů mezi pasažéry — ovšem s výjimkou osobních známých. Jest vůbec směšno stavěti se před veřejností galantním. Dle původního svého významu patří galantérie do budoáru a do ložnice. Zde vyjímá se galantní muž výborně. Zde může předčítati galantním dámám galantní knížky a ukazovati jim galantní rytiny; pak, má-li štěstí, může zažiti galantní dobrodružství. To je smysl slova, jež vzniklo v 18. století ve Francii, kde galantérie zachovala si až dosud něco z oné rozkošné rozpustilosti. Ale u nás zaměňují se často galantérie a „dobré vychování“, ač jsou to vlastně dva protikladné pojmy. Člověk může býti galantní s velmi špatným vychováním, a může se bezvadně chovati, aniž holduje galantérii. Octne-li se v salóně takzvané nejlepší společnosti, je přirozeno, že se podrobí způsobům, jež tu vládou, že bude líbatí dámám ruce a zdvihati jejich sáček, jenž jim sklouzá s klína. Ale dámy se nesmí diviti a stavěti uraženými, řekne-li jim na plošině tramvaje cizí pán: „Pardon, dámy, jež jste si daly důkladně sbohem, teď mne nechte laskavě vystoupit.“ Neboť kdyby si v takovém případě nařikaly na „negalantní pány“ a na „zvláštní vychování“, obdržely by toto vysvětlení: „Prosím pěkně, zde nejsou ani páni, ani dámy, nýbrž pasažéři, kteří nemají zastavovati cestu.“ V divadle a v koncertním sále, kde již klobouky a jehlice chtějí zdůrazňovati nadprávi ženského pohlaví, v obchodech a úřadovnách, kde se jedná o to, aby člověk nejdříve si vyřídil svou věc, ve vlacích

a na parnících, kde se vše děje podle řádu, krátce všude ve veřejnosti jest galantérie k neznámým ženským osobám úplně nemístna. Zde platí pro ženy jako muže pouze zákon dopravního pořádku, anebo vybraněji řečeno, dobré vychování, jež se tu kryje se stejnoměrně chladným korektním chováním se k starému i mladému, k vznešenému i prostému. Zde všechny nároky opírající se o rozdíly v pohlaví nebo v hodnosti musí býti nejrozhodněji odmítnuty. Bylo to bezpochyby velice pěkné, když minnesängři navštěvovali hrady anebo v starých zámcích, v tichých parcích a salónech holdovalo se galantérii v pečlivém stylu. Ale na našich promenádách, náměstích, perónech stávají se i nejněžnější květy ženství obyčejnými pasantkami, které, dají-li se do řeči uprostřed chodníku, jsou na překážku frekvenci, a jest nutno přiměřeným způsobem odstraniti je. Ostatně, ruku na srdce: galantérie dvanáctého a osmnáctého věku není nikterak přiměřena dámám našeho věku, které s obdivuhodnou energií odhazují všechny ženské instinkty a životní formy a vrhají se na sport, malování a ženská práva a tvoří sexuelně indiferentní typ. Jejich nároky na nadržování takzvanému slabému pohlaví byly by naprosto nelogické. Pomoci babičce z tlačence anebo zbloudilému dítěti na pravou cestu, nabídnouti své sedadlo unavené ošetřovatelce — to jest ovšem zdvořilost srdce, která nikdy neztratí platnosti, ale která také častěji se vyskytá u „obyčejného“ muže než u „rytíře“. Ale domýšlivá stará kachna nebo afektovaná husička prohrávají nárok na galantérii již tím, co jim vidíme na špičce nosu, a musí býti poučeny, že ve veřejném shonu nemají o nic více práv než každý prostý dělník. Kdyby galantérie měla přestat býti prázdnou formou, musela by se státi opět vyznamenáním, jež se udílí vyvoleným, a to znamená, že by jí bylo docela vymizeti z veřejného ruchu.

OČISTNÁ AKCE

Provolání řady našich kulturních pracovníků, které koncem minulého týdne prošlo českými deníky, nechce býti pouhým projevem papírovým. Naopak. Chce býti prvním signálem k sjednání společného sjezdu, na němž by se uvažovalo, co třeba podniknouti na obhájení kulturních statků národa. A tu není jistě dnes českého člověka opravdověji cítícího, který by nevycházel vstříc myšlenkám, jež tu mají býti proneseny, a skutkům, jež mají býti na jejich základě provedeny, s hlubokým zájmem a přáním, aby byly nejplodnější. Z toho důvodu neuškodí snad, vyslovím-li jednak stanovisko své k svolání, jednak a předem své mínění o předpokladech, jež pro zdar akce, očistné akce, jsou po mém soudu nevyhnutelný, vyslovím-li je jako český spisovatel, který, podobně jako Viktor Dyk nebo J. S. Machar, má přesnější a netajené názory politické i jisté osobní zkušenosti z politického života.

Sebeoprávněnější boj proti nějakému zlu je předem bezvýsledný,

nemáme-li odvahy přímo, nedvojsmyslně ukázati prstem na ně a jeho příčiny, jíti s odstrašujícím nástrojem až k jeho kořenům. Z tohoto hlediska nemyslím, že provolání oblíbilo si mluvu tak jasnou, přesnou a mužnou, jaké tu hned v začátcích bylo třeba. Nezabýváme se dojmu, že jeho autoři věnovali velikou péči tomu, aby vyhledali nejpružnější fráze, které všude zanechávají nás v pochybnosti, proti čemu jsou namířeny, ač současně zdůrazňují, že se nesmí zastíratí rozdíly mezi zločiny, nedbalostmi a klevetami a že nemá všechno býti označováno za stejně špatné. A podtrhující nápadně některá slova zesilují toliko dojem narážek, nikoli řeči zřetelné.

Veškerá česká žurnalistika jest od jisté doby nucena velmi důkladně zabývat se známou řadou afér a viníků a činí to ovšem z hledisek nejrozumnějších; nejsou-li všechny případy objasněny dosud do všech detailů, jsou nicméně tak jasny, abychom u každého, kdo chce o nich něco závažného říci, předpokládali, že má na všechny hlavní momenty této naší dnešní národní nemoci také jasný názor. Hlavně ovšem musíme to předpokládati u těch, kdož provolání napsali a případnou akci očištnou chtějí sjednati a snad i vésti. Poněvadž tedy nejedná se o žádné záhady a poněvadž nemusíme pochybovati, že tento sbor dobrovolných lékařů zná důkladně nemoci, jež míní léčit, neměli nás pánové nechat v pochybnostech vůbec o ničem a každou narážku v provolání obsaženou měli proměnit v jasnou diagnózu tím, že by byli jí ihned doložili příslušnými fakty. Lidé silného přesvědčení a jasného názoru na určitá fakta, i když nepochybuji o loajálnosti mnoha podepsaných, musí prostě míti dříve, než budou moci bezvýhradně sympatizovati s chystanou akcí, absolutní jistotu, že vždy a všude bude za ní státi odborný názor, a nikoli jen diletantský odpor k „pusté vřavě“.

Na příkladech mohu objasniti, oč mi jde. Provolání vyslovuje nepřímý názor zajisté velmi správný, že chybné skutky z různých mravních motivů vzniklé nemají býti označovány za stejně špatné, nejsou-li jimi. Každý čtenář novin ví ihned, na které nedávné případy *může* se tato narážka vztahovati, neví však, na které se *skutečně vztahuje*. A přece tohle vědět je nesmírně důležité pro politicky myslícího člověka. Autoři provolání mohli míti například na mysli toto: Člověk, který zneužije cizích peněz pro politickou akci, která mu nezištně přirostla k srdci (Semily), stojí mravně neskonale výše než ti, kteří se cizími penězi zištně obohacují (Praha, Vršovice), pročez neměl by býti s nimi srovnáván, jako se to dělo. Dobrá: provolání stálo by tu na stanovisku samozřejmém mezi slušnými lidmi. Ale jiný čtenář, čtenář Národních listů například, může býti přesvědčen, že provolání naráží na případ zcela jiný. Na toto: Dr. Šviha dopustil se zločinu, který konsternoval svou bezpříkladností: jako předák veliké opoziční strany, jako soudce byl ve službách policie. A tu je zjištěno, že řada lidí o jeho zločinnosti věděla po dobu značně dlouhou. Tito lidé však, mezi nimiž byl „vůdce národa“, nejenže se nepostarali o jeho odhalení, nýbrž z nejbídnějších

důvodů stranických paktovali se s ním a dopomáhali mu k nejvyššímu postavení v jeho straně. Připustíme-li i, že neměli zpočátku důkazů zřejmě usvědčujících, nemůže býti nicméně sporu o tom mezi slušnými lidmi, že bylo jejich povinností varovati kruhy přímo interesované a uspíšiti odstranění zrádce. Oni však odhalení zdržovali, oni si ho ponechávali v rezervě jako zbraň, poněvadž strana, ba ani strana nikoli, nýbrž jejich vládní směr politický byl jim nad národ. Toto jednání, vlastizrádné jednání, kvalifikováno bylo jako zločin nikoli příliš nepodobný Švihovu, a to většinou zdravě soudících lidí, kdežto ovšem přátelé dr. Kramáře prohlásili to za pouhý poklesek. Nuže, má snad čtenář Národních listů pravdu a autoři provolání naráželi také na tento případ, považující takovou stranickou nízkost a zrádnost také jen za pouhý poklesek? To by se mělo věděti, neboť v kladném případě měli by přirozeně lidé, jimž jde o skutečnou a hlubokou očistu českého života veřejného, a nikoli jen o platonické projevy, ihned zdrženlivé stanovisko k chystané akci.

To je jeden příklad. Jmenujme ještě jeden. Provolání přeje si s důrazem, aby z čestných míst odstranění byli také lidé i jen podezřelí ze zrádnosti a tupého mravního citu. To je ovšem přání rovněž zcela správné. Ale i když jsme tu přirozeně nemohli očekávati jména, byla by přece zřetelnost a účelnost provolání nemálo získala, kdyby bylo provolání podalo několik časových definic člověka podezřelého. Neboť interest, který očekává od chystané akce zajisté nejen řadu dalších, větších nebo menších provolání a projevů, nýbrž především skutky hluboko zasahující do našeho veřejného života, jest asi velmi zvědav, jakou mají autoři provolání představu o takové podezřelé osobě, je-li po jejich soudu, krátce řečeno, mezi podezřelými například muž, který na pražské radnici prohlásil, „že se nic nestalo“, nebo řada mužů, kteří zločin Švihův schovávali si jako trumf proti konkurenční straně.

Provolání káře také stranické zevšeobecňování, nikoli neprávem. Doufáme ovšem, že tím vedle jiného nemíní například čisté a nejhlubší přesvědčení velikého počtu vynikajících lidí českých, kteří považují dnešní stranu mladočeskou za neštěstí našeho národa. Bohužel však dopouští se samo provolání na téže řádce takového zavrženíhodného zevšeobecňování, píšíc, že „noviny vystoupily tu takorůzka ze služby u národa“. Tak všeobecně řečeno je to prostě nepravda, k níž autoři provolání byli zavedeni bezpochyby jen křečovitou snahou o zdání objektivnosti. Prostě česky myslící a nesentimentální člověk musí uznati, že řada českých novin zachovala se v této neblahé době docela taktně, ba musí zdůrazniti, že noviny, které jistá fakta, zejména takzvanou českou politiku podporovanou vládními penězi, nazvaly pravým jménem, jednaly v *nejvěrnějších* službách národa. Odstavec o novinách činí v provolání svou všeobecností a řečí nejasnou vůbec dojem, jako by jeho autoři měli známý naivní, zaostalý a strašpytlovský názor na noviny vůbec a žurnalistické boje zvláště; nejméně pak možno s ním souhlasiti, káře-li „rozvěšování“ případů mravní zchátralosti po

novinách. Skutečná očista našeho veřejného života může se uskutečnit toliko za součinnosti celého národa a za všestranné kontroly nejširší veřejnosti. Dnes nejedná se, nesmí se jednati toliko o jednotlivé případy korupce, o nichž může ovšem pronést směřodátný soud ta neb ona národní instituce, dnes jedná se již o *zřídla mravní náказы*, o *příčiny* mravních a jiných pohrom, které krok za krokem potkávají náš národ, a o těch musí rozhodnouti celý národ, všestranně poučen a vyburcován neodvislou žurnalistikou, která svou povinnost také již koná. Tím ovšem nepravím, že některé noviny, na aférách přímo zúčastněné, neprojevily při této příležitosti zarážející stranickost a že se u nás neobjevily v poslední době nebývalé případy žurnalistické korupce. Také zde však měli autoři provolání zřetelně naznačiti, co považují za pouhý stranický poklesek a co za zřejmé vystoupení ze služeb národa. Když už měli odvahu paušálně obvinít české noviny, měli míti také odvahu naznačit aspoň, že koupená redakce Národních listů a Den vycházející za tajné vládní peníze jsou něco zcela jiného než nějaké překročení slušných mezí žurnalistické polemiky. Byli by tím mužně potvrdili, že jim jde skutečně o právo a spravedlnost, a nikoli snad o pouhé morali-zování z moudré, ale tak hanebně pohodlné vzdálenosti. A byli by tím zabránili, aby člověk s dobrou pamětí si neuvědomil, že na provolání podepsán je také pán, o němž je dokázáno, že ve svých polemikách „především se snaží zesměšnit, snížit, urazit svého odpůrce“ (viz Přehled č. 10), a že na něm jsou podepsáni členové IV. třídy České akademie, ve které proti všemu právu a spravedlnosti kvete autoritář-ství, prebendářství a protekcionářství (viz opět Přehled č. 14). Na to nutno důrazně upozorniti; svolává-li provolání české kulturní pracov-níky k akci na obhájení kulturních statků národa, vyhlíží to přinej-menším podivně, jsou-li na něm podepsáni lidé podezřelí, nejméně tím, že vědomě trpí prebendářství a stranické hospodaření na úkor těchto statků.

Nejmlhavější dojem činí závěr provolání. Je takměř nepochopitelné, co si autoři jeho v souvislosti s předchozími odstavci představují za slo-vy „obhájení kulturních statků národa“. Pravidelně totiž nazýváme kul-turními statky vědu, umění atd., tedy věci a instituce, které smutnými událostmi, o něž se právě jedná, nebyly přímo ohroženy, třebaže možno pozorovati jistou souvislost například mezi korupcí literární a korupcí politickou u nás. Kdežto kořen národní choroby, která se teď u nás projevila tolika ohromujícími vředy, jest přece povahy čistě *politické*. Je naprosto nemyslitelné, aby lidé, kteří chtějí tu *něco učiniti* pro naše ozdravení, nebyli politiky, je nemyslitelné, aby chtěli základní poli-tickou povahu celé nemoci obejít. Autoři provolání vědí zcela jistě, že Švihu a jeho přechovávače nebo pražské a vršovické korupčníky rad-niční nelze považovat za ojedinělé, izolované zjevy; jejich provolání a chystaná akce neměly by smyslu, kdyby pánové nevěděli, že zmíněné odporné zjevy mají nějakou společnou příčinu, že jsou to pouhé výhonky z kořene hluboce zarostlého do našeho národního těla. Že této

příčiny přesněji nenaznačili, že se nedotkli kořene rozvětveného parazita, který nás sužuje, to věru neposílí důvěry v jejich akci u lidí, kteří čekají skutky, a nikoli slova. Provolání mluví ovšem o „zlu zištnosti“. To je však pouhá fráze. Zlo zištnosti je na světě všade a stále, aby však mohlo na určitém místě rozbíjet, k tomu je třeba, aby z tohoto místa stala se předem vhodná a živná půda pro ně, aby toto místo bylo předem náležitě zpracováno pro ně a připraveno. Nuže a krátce: z českého království učinil vhodnou půdu pro zlo zištnosti *politický směr*, který poprvé v nových politických dějinách našich povýšil heslo „obohacujeme se“ na jeden ze základů národní politické strany, a nemoha organizaci této strany opřít o politickou tradici českého národa, budoval ji toliko penězi a hleděl zakupovati pro stranické účely nejen noviny, nýbrž i stavovské organizace a vůbec veškero veřejné mínění. K tomuto poznání musí tedy dojít muži, kteří chtějí něco *učin*it pro očistu našeho veřejného života, bez něho a bez důsledků z něho vyvozených je předem marna chystaná akce, ba musí se přirozeně setkat s odporem všech lidí nepolovičatých. To je prostě jeden z předpokladů očisty.

PANU F. S. PROCHÁZKOVÍ,

nakladatelskému redaktoru v Praze. Poněvadž považoval jste za nutné prohlásiti, že jest hanbou pro českého spisovatele býti v jedné publikaci s poezií páně Karáskovou, dovoluji si Vás upozorniti jednou provždy, že jak z tohoto důvodu, tak i po procházkovsko-šaldovském kousku spáchaném lyrickou ročenkou považoval bych já za literární i lidskou hanbu pro sebe, kdybych ještě někdy měl býti zastoupen v publikaci, které se dotkly Vaše ruce — a ovšem i ruce Vašich komilitonů. Což podotýkám proto, aby Vám provždy odpadla chuť zváti mne k něčemu. Budu blažen, budete-li mou literární osobnost Vy, jakož i celá nová společnost Vaše, naprosto vždy ignorovati. — V Bilovicích n. Sv. 2. března 1914. Stanislav K. Neumann

NOVÝ SMYSL POPULAČNÍHO PROBLÉMU

Není-li již v našem západním světě tolik bouřlivé revolučnosti a tolik zevních známek nespokojenosti se soudobým společenským pořádkem, jako jich bylo například před pětadvaceti lety, šíří se zato, jak jsem již jednou o tom mluvil na tomto místě, a teď hlavně v kruzích vzdělanců samostatněji myslících, přesvědčení o škodlivosti kapitalistické metody života a buržoastického typu lidského. Slídí se přímo po všech známkách, dle nichž dalo by se souditi na brzký úpadek tohoto typu a způsobu života, jež uzákoňuje a vnucuje všem, a na rozkvět typu, ne-li nového, tož aspoň znovu přicházejícího k vládě, snesitel-

nější, než jest panující ziskuchtivost a její zákon. Charakteristickým pro tuto nehlučnou revoluci v názorech je úspěch nových spisů Wernera Sombarta, zejména souhlas a obdiv, jimž se těší jeho poslední skvělá kniha *Der Bourgeois*. Sombart vyvolává živou diskusi, hlavně ovšem o detailech svých spisů; přitom osvětlován a kritizován je všestranně kapitalistický typ člověka a široce diskutuje se již i o budoucnosti a konci kapitalismu (například Max Scheler v *Die weißen Blätter*). Rozumí se, že různé povahy mají různé představy a různá přání, ať již jde o nový směrodatný lidský typ, anebo o cesty, po nichž půjde obroda společnosti; takový německý „kulturní politik“ je něco zcela jiného než Anatole France například nebo některý francouzský sociolog ušlechtilějšího rázu. Právě proto však hnutí samo jest i zajímavé pro pouhého diváka, i závažné a slibné pro člověka zúčastněného na něm svými touhami. Rozumí se také, že i při této příležitosti odehrává se malý zápas materialistického pojetí vývoje s pojetím idealistickým; tu jest však nejlepší střední cesta, poněvadž ti, kdož soudí o věci z hlediska jednostranného, ochuzují svou vlastní věc o důvody, jinak pak pro pád kapitalistické životní metody a kapitalistického světového názoru budou jistě stejně cenný a rozhodný argumenty hmotné i mravní.

Mezi fenomény, které Sombart považuje za zárodky smrti kapitalismu a kterých jest ve skutečnosti bezpochyby mnohem více, patří i pokles rozplozovací schopnosti, který na Západě stává se pomalu obecným. Sombart dotýká se ovšem této věci jen mimochodem; vždyť proti mohutnému vyličení vzrůstu kapitalistického obra a proti strašlivé obžalobě našich životních forem — která (dle Schelera) přes chladný, vysoce strážlivý svůj tón jest hroznější (než všechny žaloby a veškeren nejzúřivější odpor socialistických stran a jejich teoretiků dohromady) — zaujímá jeho „pohled do budoucnosti“ toliko půldruhé strany. Zato Max Scheler ve zmíněném časopisu rozvádí a koriguje širě jeho myšlenku a staví populační problém do nového světla.

Populační problém, vlastně jeho západoevropská forma, otázka rapidně klesajících cifer porodů (při nepatrném poklesu úmrtnosti), bývá řešíván ze třech hledisk; z hlediska zájmového (v užším smyslu slova), z hlediska mravního a z hlediska národního. Kladu hledisko zájmové na první místo, poněvadž ono vlastně v nemalé míře celý problém v jeho moderní podobě vyvolalo. Teprve když se počaly jevit důsledky chtěného omezení rozplozovací schopnosti, počlo se uvažovati obecně nejen o jeho příčinách, nýbrž o základech populačních zjevů vůbec. Toto zájmové hledisko je dostatečně známo: každý ví, proč vznikl dvoudětný systém a zjevy podobné. Toto hledisko je také trvale rozhodující: v naší době, kdy většina pachtí se za abnormálním úspěchem a blahobytem a za *nekonečným* ziskem a kdy o tyto věci vede se neustálý zápas nadevše krutý, a nejen o tyto věci, nýbrž v důsledcích neomezené ziskuchtivosti často i o prostou lidskou existenci, je nasnadě, že lidé odstraňují vše, co jest jim v cestě, a málo dbají, je-li to správně

z mravního nebo národního hlediska. Hledisko mravní je dvoustranné: jedni bojují proti každé rozmnožovací prozřetelnosti, poněvadž se přičítá božským zákonům nebo přirozeným řádům; druzí docházejí naopak k přesvědčení, že všude v životě je kvalita potřebnější než kvantita, a v mírnější formě své propagandy jsou blízcí snahám eugeniků. Konečně je tu hledisko národní, jehož důležitost nemožno podceňovati; neznamena-li populační cifry v zápasech národnostních všechno, znamenají nicméně mnoho, zejména v případech místně a časově omezených. Při tomto povrchním výčtu hledisk nepřihlížíme ovšem k detailům a odstínům, které by jej učinily složitějším. Krátce řečeno, je také populační problém důvodem k různým názorům a propagandám.

Nicméně se zdá, že při posuzování poklesu rozplodzovací schopnosti měli až dosud všichni přece jen jedno společné východisko, z něhož vyšli, než se rozešli: pokles porodových cifer považován je obecně za zjev v jádru zcela nepřirozený, za *umělý* plod kultury, který jedněm jest vítán, druhými jest odsuzován a potírán, všemi však chápán jen jako důsledek více nebo méně sobecké sebeochrany a tiché revoluce lidského rozumu proti přírodě. Aby se krize populačního růstu považovala za nutný a zcela přirozený důsledek zcela přirozených příčin, za silný a osudový fenomén, rostoucí nejen na povrchu, nýbrž přímo z hlubin našeho společenského pořádku, k tomu chyběla nám hlubší a oproštěnější znalost vnitřní struktury našeho života.

Vycházejí ze Sombarta, pokouší se o takové hlubší vysvětlení poklesu rozmnožovací schopnosti právě Max Scheler, snaže se současně ze Sombartovy lehce nahozené příčiny neudržitelnosti kapitalismu učiniti skutečně závažného a nakonec vítězného ohrožovatele (vedle jiných ovšem) kapitalistické a buržoastické metody života.

Sombart dle názoru Schelerova odporuje si zvláštním způsobem, očekává-li, že obr kapitalismu zahyne již tím, že pokles porodových cifer (při omezeném úbytku úmrtnosti) stane se konstantním zjevem a povede konečně k poklesu lidnatosti vůbec. Kdyby byl Sombart například mínění Rathenauova, že kapitalism jako celek byl důsledkem vzrůstající populace na počátku a během nové doby — nikoli tedy důsledkem zásadní změny důvodů naší hospodářské struktury —, bylo by pochopitelné jeho mínění, že kapitalismu musí ubývatí v té míře, ve které přestává účinkovati jeho příčina. Ale Sombart správně má za to, že pravým kořenem kapitalismu jest vláda určitého, kvalitativního, biopsychického typu lidského. Proto pokles populace mohl by míti v tomto případě jen ten účinek, že následkem stoupajícího nedostatku pracovních sil a konzumentů scvrkly by se toliko rozměry hospodářské výkonnosti kapitalismu, aniž by se změnilo něco na kapitalistickém pořádku a duchu, který jej udržuje. Ba (dle soudu Schelerova) pokles západní populace ztížil by zde národní soutěž s lidem slovanským, který tohoto poklesu nezná, aspoň nikoli v závažné míře, a to by mohlo kapitalistického ducha nejvýše jen povzbudit. Pro trvání nebo pád

kapitalismu má tedy význam jen kvalitativní, nikoli kvantitativní stránka populačního problému. Otázka je tato: Možno ve skutečných tendencích kvalitativního pohybu populace, tedy ve způsobu, jímž populace nevě se skládá na základě rozplozovací schopnosti obou lidských typů, toho, který vládne, a toho, který má se jednou vlády ujeti, možno tu najít důvody a záruky pro vymírání a zanikání lidského typu, který je nositelem kapitalistického ducha?

Scheler odpovídá na tuto otázku kladně, a tu jsme u hlavní věci. Je vnitřním zákonem buržoastického typu, že právě základní vlastnosti, které v kapitalistickém pořádku zjednávají mu úspěch jako podnikateli, obchodníku atd., mají za nutný následek v té míře, v jaké samy existují, pokleslou rozplozovací schopnost jeho a tím zmenšené přenášení charakteristických dědičných hodnot, které tvoří kapitalistického ducha. Paralelism mezi vzrůstajícím blahobytem a klesajícím počtem dětí není zjev univerzálně historický (neexistuje například u německé šlechty, pravý opak jeho vidíme u Číňanů), ale vyplývá ze stejné příčiny obou zjevů: z *vypočítavého* názoru na svět a život. Právě tato vypočítavost má současně za následek hospodářské povznášení a menší rozplozovací chtění čili klesající počet dětí u vypočítavějších živlů. Nadání k této vypočítavosti pak jest nesporně dědičné, spojené se životním typem kapitalistickým, který si tímto způsobem nahraňuje jaksí svou méněcennou životní schopnost. A tož i tohoto nadání ubývá při menším rozplozování vypočítavého typu — a tím mizí pomalu tento lidský typ, proti němuž, bojácnému, opatrnému, počítajícímu, stojí druhý typ, věřící, vitálně důvěřivější a cennější, odvážný, jemuž patří budoucnost.

Pro toto pomalé mizení buržoastického typu je charakteristickým zjev nedávno interesenty aspoň v Německu dokázaný: *vymírání kapitalistických židů*, pokud mají v kapitalistické sféře vedoucí postavení a opustili ochranné ovzduší tradiční židovské rodiny. Na tomto židovském typu, jež dnes nejvíce potírá sionism, splňuje se časově nejprve a v malém tragický osud, jemuž jde vstříc buržoastický typ vůbec: že uprostřed stoupajícího uchvacování kapitalistické moci, uprostřed hospodářského vítězství svého hyne se všemi svými dědičnými schopnostmi a jest pomalu, ale neodvolatelně vytlačován z dějin.

Tato tendence vyhlazující lidský typ, který je nositelem ducha, podržuje svou rozhodující sílu přes veškeré komplikace, vzniklé tím, že spodní vrstvy sociální a slovanské pracovní síly tlačí se na uprázdněná místa. Neboť všechny tyto nastupující davy jsou nositelkami zmenšujícího se kapitalistického ducha. Nespočíváť základní kvalitativní tendence pohybu populace v tom, že vytlačovány jsou toliko vedoucí kapitalistické vrstvy. Vždyť tyto mohly by býti po chuti nahražovány. A to by nemělo významu pro budoucnost kapitalismu. Spočívá spíše v tom, že stále silněji vytlačovány jsou dědičné schopnosti, nadání, patřící kapitalistickému duchu, a tím mizí i typ, který je nositelem tohoto ducha.

Podle Schelera mají pro budoucnost kapitalismu čili pro urychlování tohoto rozpadávání se obra všechny politické a etické snahy jen význam v rámci tohoto osudného populačního procesu, odejmutého naší vůlí. Což je, myslíme, názor poněkud jednostranný. Mezi takové urychlovací zjevy počítá se Sombartem především byrokratizování podniků, jehož důsledkem je tvoření se nové třídy soukromých úředníků, k němuž pak přiřazuje pomalou proměnu soukromých podnikatelů ve správce a ředitele národohospodářské práce, z nichž stávají se takměř jen dozorčí úředníci oběhu a produkce zboží. Jisté vedoucí vrstvy hospodářské zachvacuje stud, ba odpor proti pouhému bohatství, hlavně pokud jeho rozměry jsou tak veliké, že stojí nad každou uživatelskou možností jednotlivce a jeho rodiny. Ještě slibnější zdá se Schele- rovi hnutí mimo hospodářský život, snažící se zmenšiti význam přílišné hospodářské intenzity pro život lidský. Rozpory mezi chudým a boha- tým, počínající se velmi pomalu, ale jistě vyrovnávati, nejsou již tak obecnou starostí, jako tomu bylo u našich otců; více zajímají se vzdě- laní lidé o vitální schopnost, fyzické i psychické zdraví národů, ras a davů. Tuberkulóza zdá se větším zlem než dosud existující bída. Bytová otázka, přeložení domácností za města, řeší se samostatněji, jako otázka zdraví a přirozenějšího živobytí. Mládež vrací se k přírodě, k volnějšímu a realističtějšímu pojmání problémů, odvrací se od inte- lektualismu, tradice, konvence a vnější autority a naslouchá více svému svědomí. A tyto změny, toto pronikání nového ducha není omezeno toliko na určité třídy nebo strany, nýbrž děje se všude. Ve všech vrstvách jsou již a množí se lidé, kteří chtějí se zbaviti aspoň mravního tlaku kapitalismu, uniknouti aspoň duševně z ovzduší ovládaného nejhroznějším božstvem: nekonečnou ziskuchtivostí, která je sama sobě účelem...

Vývody tohoto druhu stojí jistě za pozornost. Populační problém je tu vyveden ze zášeří statistického materiálu a bezúčelné učenecké suchosti a postaven do živějšího světla, na výši, z které hledíme v hlu- boké obzory.

KNÍŽE BÁSNÍKŮ

Slavnostní symbolistická generace básnická, jistě stejně hodná naší bývalé jinošské lásky jako našeho dnešního mužného odporu, neměla nikde slavnostnější a přitom úctyhodnější postavy, než byl ve Francii Stéphane Mallarmé, delikátní prapor symbolistického odboje. Tento vedle Verlaina nejtypičtější básník z konce 19. století měl také v mla- dém českém životě literárním svůj chrám, nebo aspoň tajemnou kapličku, kde byl uctíván — právem ostatně, třebaže byl od svých nej- věrnějších kněží u nás tak málo pochopen, že jej překládali.

Vzpomínky na něho a na jeho druhy a ctitele jsou vzpomínkami na naše mládí, a proto jsou nám tak nějak zvláště milé. Jsou to také

vzpomínky na život literární, zcela jinak vřelý, než jest dnes, třebaže již odmítáme nejeden z bývalých příliš krásných a vznešených postojů.

Pěkné věci o té době ve Francii vypravoval dr. Albert Haas z Börsen-Courieru, který strávil mnoho let v Paříži a stýkal se s literární mládeží. O Mallarméovi asi toto:

Mallarmé platil tehda za prohlášeného vůdce mladých. Verlaine byl mrtev, on, který v očích soudobé mládeže nosil korunu francouzské poezie. Trůn neměl zůstatí prázdný a Latinská čtvrť provedla jakýmsi plebiscitem volbu nástupce. Nevím, v čem spočívala kvalifikace pro volební právo. Zúčastnili se ho jistě všichni, kteří byli dychtivi této cti. Výsledek byl ten, že Mallarmé zvolen byl jednohlasně. Neodmítl této pocty, ač zástupci oficielní estetiky prohlásili, že v tom vidí jen nevkusnou frašku. Nová hodnost Mallarméova přispěla dokonce ke zvýšení oné přirozené slavnostnosti jeho způsobů, s kterou přijímal v určitý den návštěvy ve své pokojné poustevně v Římské ulici. Bylo to pozoruhodné prostředí a pozoruhodný muž byl jeho středem. Mallarmé byl vždy čistý idealista a v nejvznešenějším smyslu; nikoli jeden z oněch módních idealistů švábských, kteří neztrácejí nikdy ze zřetele praktické stránky věcí a zachovávají si vždy svou duševní rovnováhu, i když se jedná o nejpozemštější věci. Mallarmé znal toliko zkušenost estetické kontemplanace. Před každou jinou skutečností jednal se žalostnou naivností dítěte.

Způsob jeho přijímání návštěv odpovídal prostotě jeho povahy. Každého sobotního večera byli v Římské ulici vítáni všichni přívrženci symbolismu. Mohli přicházeti počínaje devátou hodinou. Končilo se nejpozději ve dvě hodiny ráno. Scházeli se v malé jídelně, jejíž stěny pokryty byly pastely a olejomalbami, dary to mistrů nové školy. Ne-daleko krbu stála veliká houpací lenoška, rezervovaná Mallarméovi, který si do ní ostatně nikdy nesedal. Stál skoro vždy stranou, v ústech máje dýmčičku a neustále hovoře o minulosti, o přítomnosti, o budoucnosti. Ale lenoška byla posvátná. Jednoho dne jistý průchodní host, Angličan Simons tuším, který neznal tradice, usedl do houpací. Mallarmé poznal muka Tantalova. Jeho prázdná lenoška mu chyběla a bez prázdné lenošky unikaly mu vzpomínky a nenalézal vhodných slov. Přitom však byl Mallarmé muž plný ohledů a delikátnosti a byl by trpěl, kdyby byl někdo jiný lenošku osvobodil. Večer měl mrzutý a chmurný průběh až do odchodu cizincova. Ostatní obklopovali se hustým cigaretovým dýmem. Neboť na stole stála veliká čínská váza, naplněná až po okraj tabákem Režie. Kolem všude byly svazečky cigaretových papírků Job a krabičky zápalek. Každý mohl si vzít a nikdo se neostýchal. Naproti Mallarméovi za stolem seděla jeho žena a dcera, ona vždy černě oblečená, tato v ohnivě červeně. Dcera chovala na klíně neustále velikou kočku, kterou nepřestávala hladiti. Nikdy nepromluvíly. K desáté hodině paní Mallarméová, stále mlčící, spočítala přítomné a po němém pozdravu odešla s dcerou z pokoje. Brzy poté

objevil se podnos obtěžkaný tolika sklenicemi amerického punče, kolik bylo hostů. Každý vzal si svou sklenku rumu a teplé vody s řízkem citrónu; ti, kteří přišli později, nedostali nic. Na tomto základě hodném Sparty spočívalo pohostinství v Římské ulici, všemi přáteli domu nesmírně ceněné. Počet hostů, kteří se zde scházeli každé soboty, ukazoval, jak si ho lidé vážili. Pokojík byl zřídka dosti veliký, aby pohodlně pojal všechny, které sdružil společný obdiv pro mistra. Obvyčejně v koutech místnosti pravé hromádky lidí, s ušima vypjatýma z polostínu, tlačily se na všelijakých sedadlech a na všem, na čem se seděti dalo.

Neboť jedinečný půvab večerů v Římské ulici byl v tom, co pravil Mallarmé, a naslouchati mu byla radost, jedna z nejvzácnějších, jež možno si představit. Mimo něj nikdo nemluvil, nejvýše že mu dal nějakou otázku anebo potvrzoval správnost a závažnost jeho mínění. Časem některý nováček pokusil se doplniti slova mistrova anebo dokonce mu odporovati, ale Mallarmé zjevně jej ignoroval, i když opakoval svou nemístnou myšlenku.

Mallarmé nebyl toliko zbožňovaný vůdce celého tehdejšího hnutí básnického, nýbrž i živý most, který je spojoval s historií francouzské literatury a který z něho činil část této literatury. Mallarmé znal osobně Viktora Huga. Působil při založení soudobého Parnasu.

Viktor Hugo nebyl pro něho člověk, jehož knihy možno kupovati a čísti, ale byl to hodný dědeček živé generace. Leconte de Lisle nazýval otcem Lecontem, ve dvojím smyslu důvěrnosti i úcty, který tomuto francouzskému výrazu dodává jeho zvláštní odstín. A přicházely vzpomínky na dobu, kdy Leconte de Lisle založil Parnas s Coppéem, Léonem Dierxem, Catullem Mendèsem, Mallarméem, Verlainem a s jinými. Mallarmé jmenoval je všechny vlastním jménem, ač většina nebyla již z tohoto světa a mezi nimi a jím byly propasti. A když se našel někdo, kdo mluvil o parnasistech, Mallarmé hájil je s celým zápalen mladíka. Jednoho dne pobouřilo jej velmi sarkastické slovo o Mendèsovi-Catullovi, jak říkal. — Ostatně Mallarmé nebyl schopen nedůvěry k umění a k umělcům stejně, jako k životu. Věřil v čistotu všech pohnutek, i když opak byl dokázán. Veškero kritické zkoumání bylo mu nemožno.

Jednoho dne byl překvapen tím, že cítí více náklonnosti pro hudbu, ač od svého mládí byl váben uměním plastickým. Důvod dal se snadno najíti. Verlainova „hudba především“, postavená proti cizelované nádheře parnasistního verše, naznačovala jej jasně. Ale Mallarmé ho nenacházel, a když mu byl ukázán, nechtěl ho viděti. Měl mnoho co říci o Verlainovi, jehož život je důl na anekdoty. Zde historka, která charakterizuje rodinný život Verlainův, jemuž mezi jiným se přihodilo, že jednoho dne shledal se ženatým.

Mallarmé byl profesorem na státním lyceu, Condorcetově tuším, kde zasněcoval mládež do tajů jazyka anglického. Jednoho dne, když počínal své vyučování v nové třídě, vzal do ruky seznam jmen svých

žáků. Jeden z nich, hezký plavý hoch, jmenoval se Verlaine. Po hodině zavolal si jej Mallarmé a pravil: „Jste nositelem velikého jména, jména našeho nejlepšího básníka. Jste jeho příbuzný?“ — „Jsem jeho syn,“ zněla odpověď. Ale žák neobjevil se již v lyceu. Rozvedená žena Verlainova nechtěla ho ponechat pod vlivem přítele svého prvního muže. Když Verlaine zemřel v nemocnici, Mallarmé oznámil smutnou zprávu jeho první ženě. Dopis, který dostal, rval mu srdce, nemohl mluvit o něm, aniž pociťoval nejhlubší bolesti. Bývalá paní Verlainová prohlašovala suše, že její první manžel jí docela nic nezajímá. „Ostatně jsem znova vdána a dokonale šťastna,“ končil dopis, o němž Mallarmé jednoho večera mluvil. Psala také, že nikterak nebrání synovi jíti na otcův pohřeb, přeje-li si toho. Ale odmítla oznámiti mu zprávu. Toho ubohého Léliana, jak Verlaine se jednoho dne sám nazval! Mallarmé jej znal a miloval jej, básníka potůčků a sakristie, jednoho z největších mistrů francouzského slova, k jehož hrobu dostavili se toliko druzi a družky z posledních let.

Po historkách přišly na řadu estetické rozpravy, méně pozoruhodné filosofickou jasností než svou hodnotou z hlediska Mallarméova úsudku samého.

Jednoho jitra, ke druhé hodině, když jsem byl přítomen jen já a Alfréd Jarry, od té doby také již mrtvý, popisoval nám a neúnavně chválil v obrazech ustavičně obnovovaných strukturu sonetu. Čtyřverší, to jsou dvě skupiny sloupů, a dvě trojverší dvě strany hlavního štítu, který vše korunuje. Říkalo se o Mallarméovi, že je těžko pochopitelný. Jiní chtěli viděti v jeho spisech a v jeho básních subtilní produkt rozumu studeně kalkulujiícího. Těm, kdož jej znali, budou se tato mínění právě zdáti subtilními a chladně vykalkulovanými. V každém případě nutno energicky odmítnouti podezřívání tohoto Parsifala mladé francouzské literatury z chladné kalkulace. Jeho díla jsou jistě velmi osobitá, a omezíme-li se pouze na zkoumání jeho spisů, můžeme se ptáti, kterak se stalo, že právě Mallarmé měl tak neobyčejně přitažlivý vliv na mladou francouzskou literaturu z konce 19. století. Ale působivost Mallarméova spočívala hlavně v jeho slově. A to týče se stejně jeho básní, které činily úplný dojem, jen když je přednášel on sám. To byl vzácný případ. Tu však nabývaly divného a magického života. Zvláštní výběr a pořádek slov, prudké skoky myšlenkové, či lépe řečeno citové, to vše mizelo. Všechno stávalo se jasným jako křišťál a tak samozřejmým, že bez svrchované delikátnosti básnického citu bylo by to vyhlíželo jako dětinská naivnost. Mallarmé spojoval se slovy nejjemnější vibrace svého vlastního srdce, tak čistého, aniž poškozoval tím jejich delikátnosti. Kdo jej takto slyšel a kdo jej takto četl, „pochopil“ jej úplně. Ale teprve když mluvil k obecnstvu, mohli jsme si učinit pravý dojem o jednotě jeho stylu a jeho života. Byla mi k tomu poskytnuta příležitost na hostině, kterou literární mládež pořádala na počest básníka Gustava Kahna. Kahn vydal na jednu tři svazky. Bohéma neviděla v oficiálním uznání znamení

skutečné hodnoty; byla spíše ochotna viděti v něm důkaz harmonické planosti.

Bylo tedy usneseno oslaviti holý fakt publikace těchto tří svazků hostinou u Notty. Catulle Mendès dostavil se také s tou, která byla tehda prohlášenou královnou jeho srdce, s mladou básnířkou, bláznivě krásnou, která kvůli němu opustila svého manžela. Z četných pronesených řečí řeč Mallarméova dobyla si jistě nejlepší místo v paměti těch, kteří se hostiny zúčastnili. Pozdvihl svůj pohár šampaňského harmonickým pohybem a pomalým, vážným hlasem přednesl mladému druhovi přání, které pro něho složil. Bylo to všechno svrchovaně prosté a bez nejmenší stopy rétoriky. Každé slovo bylo jasným, a přece harmonickým výrazem toho, co Mallarmé cítil: zázračný hold starého mladému.

Hostina skončila ostatně způsobem poněkud groteskním. Požádali přítomného herce, aby přednesl nějaké verše. Rozumí se, že neznal nic od Kahna, tím méně od Mallarméa. Neboť ani ten, ani onen nenapsali nic, co by mohlo poskytnouti oporu dramatickým akcentům. Ale přítomný Mendès zveršoval zato veškeren heroism z historie světa. Catulle se nejprve bránil, pak svolil nikoli bez potěšení a tváře nejpresvědčenějších mezi mladými, pro něž pouhá přítomnost Mendèsova byla k hrůze, nenalézaly pošklebku dosti silného, aby vyjádřily své opovržení...

Dr. Haas vypravuje mnoho pěkného i o celých kroužkách literárních a uměleckých, které byly seskupeny kol Revue blanche a Mercuru de France. Ponecháváme si to napodruhé.